

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Л. О. Хлебникова, Т. О. Наземнова,
Н. І. Міщенко, Л. О. Дорогань

Музичне МИСТЕЦТВО

7

УДК 78(075/3)
ББК 85.31я721
Х-55

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2015 р. № 777)

За загальною редакцією АКАДЕМІКА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ МИСТЕЦТВА УКРАЇНИ,
ЧЛЕНА-КОРЕСПОНДЕНТА НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ,
НАРОДНОГО АРТИСТА УКРАЇНИ, ПРОФЕСОРА,
РЕКТОРА КИЇВСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ АКАДЕМІЇ МИСТЕЦТВ, М. І. ЧЕМБЕРЖІ

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Умовні позначення:

- — подумайте і дайте відповідь
- — заспівайте
- — радимо послухати
- — скористайтесь електронним освітнім ресурсом interactive.ranok.com.ua

Хлебникова Л. О.

Х-55 Музичне мистецтво: підруч. для 7 класу загальноосвіт. навч. закладів /
Л. О. Хлебникова, Т. О. Наземнова, Н. І. Міщенко, Л. О. Дорогань. — Х.: Ви-
давництво «Ранок», 2015. — 160 с.: іл.

ISBN 978-617-09-2485-8

УДК 78(075/3)
ББК 85.31я721

Для користування
електронними додатками
до підручника увійдіть на сайт
interactive.ranok.com.ua

Служба технічної підтримки:
тел. (098) 037-54-68
(понеділок–п'ятниця з 9:00 до 18:00)
E-mail: interactive@ranok.com.ua

ISBN 978-617-09-2485-8

© Л. О. Хлебникова, Т. О. Наземнова,
Н. І. Міщенко, Л. О. Дорогань, 2015

© ТОВ Видавництво «Ранок», 2015

www.e-ranok.com.ua

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Вірші Павла Чубинського

Музика Михайла Вербицького

Урочисто

Ще не вмер - ла Ук - ра - ї - ни і сла - ва, і во - ля.

Ще нам, брат - тя мо - ло - ді - ї, у - сміх - неть - ся до - ля.

Зги - нуть на - ші во - рі - жень - ки, як ро - са на сон - ці.

За - па - ну - єм і ми, брат - тя, у сво - їй сто - рон - ці.

Ду - шу й ті - ло ми по - ло - жим за на - шу сво - бо - ду,

і по - ка - жем, що ми, брат - тя ко - заць - ко - го ро - ду.

Дорогі семикласники!

Світ музичного мистецтва — царина гармонії та краси, створена фантазією талановитих людей. Він сповнений мелодій, виразних образів, яскравих емоцій і почуттів. Цей різнобарвний світ прикрашає життя, стирає кордони і допомагає людям краще розуміти природу, одне одного, збагачує нашу духовність.

Цей рік стане для вас останнім у вивченні шкільного курсу «Музичне мистецтво». Тема навчального року — «Мистецтво: діалог традицій і новаторства». Протягом року ви будете узагальнювати та поглиблювати свої знання з цього предмета, а також дізнаєтесь багато нового про вітчизняну та світову музичні культури, творчу спадщину видатних композиторів і талановитих виконавців. А знайомство зі стильовим і жанровим розмаїттям сучасного мистецтва допоможе вам скласти цілісне уявлення про музичну картину сьогодення.

Підручник складається з двох розділів. Теми першого розділу — «Музичне мистецтво в нашому житті» — присвячені українській музичній культурі, в усі часи нерозривно пов'язаній із національним фольклором.

Другий розділ називається «Новітні музичні явища». У ньому ви дізнаєтесь про становлення сучасної музичної культури, її жанрове розмаїття та новаторство у творчості відомих митців.

Працюючи за матеріалом підручника, ви аналізуватимете пропонувані музичні твори, перевірятимете свої знання з попередніх класів, виконуватимете творчі завдання і проекти. Розширити коло музичних уподобань вам допоможе рубрика «У вільний час», що містить посилання на Інтернет-ресурси.

Музика — коштовне намисто у скарбниці світового мистецтва. І творчість кожного народу є безцінною перлиною в ньому. Українська музика, безперечно, посідає гідне місце серед культурних надбань людства. Тож сподіваємося, друзі, що вивчення її здобутків стане основою вашого культурного запасу, який із часом обов'язково поповниться новими враженнями.

З повагою, автори

Музичне мистецтво в нашому житті

*Краплинка музики. І оживуть вуста.
Росинка музики. Бездонна глибина.
Сльозинка музики. Як плач землі, свята.
Криниця музики. Не вичерпать до дна...*

М. Бажан

Українська музика: традиції і новаторство

Музичне мистецтво в усі часи прагне розкрити духовність людини як найдорожче, чим обдарувало її життя. Щоб виразити духовні процеси сучасного суспільства і зміни, що відбуваються в ньому, мистецтво шукає і знаходить нові форми, стильові основи й оновлену мову.

Традиції — *передавання накопиченого досвіду від покоління до покоління.*

Музичні традиції дбайливо зберігаються поколіннями митців як безцінний духовно-художній досвід і джерело натхнення сучасного мистецтва. Проте ґрунтуватись лише на традиціях мистецтво не може, адже для розвитку йому необхідне постійне живлення новим творчим досвідом. Життя змінюється, і чим далі, тим стрімкіше. Мистецтво, що відтворює його, змінюється разом із ним. Тому традиції нерозривно пов'язані з новаторством. Із плином часу новації перетворюються на традиції, стають класикою.

Новаторство — *пошук нових форм і засобів виразності для втілення в мистецтві образів сучасного життя.*

Як, на вашу думку, традиції в мистецтві співіснують із новаторством?

Яскравим прикладом новаторства є творчість **Миколи Лисенка**, фундатора української музичної класики. Увібравши в себе традиції української музики попередніх епох, спираючись на багату фольклорну спадщину, композитор заснував традицію, що стала основоположною для вітчизняної музичної культури: тісний зв'язок народної і професійної творчості.

Микола Лисенко
(1842–1912)

Великою заслугою М. Лисенка стало заснування української професійної композиторської школи, що дозволило українській музиці посісти гідне місце у світовій культурі.

Нині традиції української народної музики також знаходять відображення в різних жанрах і напрямках сучасного музичного мистецтва.

Фольклорний гурт «Буття». Київ

Відома українська співачка
Ніна Матвієнко

Поміркуйте: у чому ви вбачаєте ознаки сучасності в музиці?

Чи потрібна нашим сучасникам класична музика?

Сучасною музикою зазвичай вважають музику сьогодення. Але життєздатність музичної композиції визначається не лише датою її створення, а й тим, наскільки вона відповідає духовним потребам людини в різні часи.

«Справжнє мистецтво не має часових меж», — говорив Платон Майборода. Мистецтво композиторів-класиків перебуває поза часом, воно завжди актуальне і сучасне.

Звернення сучасних виконавців до спадщини видатних майстрів, новітні інтерпретації відомих класичних творів є тому красномовним доказом.

Українська музика завжди славилася своїми пісенними традиціями. Народна пісня — це безцінний скарб нашої культури. Її краса живе й у сучасній музиці як генетична пам'ять, як мірило нашої духовності.

«Віночок українських пісень» у виконанні Н. Матвієнко.

Чому, на вашу думку, Н. Матвієнко називають берегинєю традицій народної творчості?

Народно-пісенні традиції стали основою творчості багатьох українських митців сучасності. Композитори-піснярі складають натхненні гімни своїй Батьківщині, що зростила їх і подарувала крила.

УКРАЇНА

Вірші та музика Тараса Петриненка

Дороги іншої не треба,
Поки зорить Чумацький Шлях,
Я йду від тебе і до тебе
По золотих твоїх стежках.

Мені не можна не любити,
Тобі не можна не цвісти,
Лиш доти варто в світі жити,
Поки живеш і квітнеш ти!

Приспів:

Україно, Україно,
Після далечі доріг
Вірне серце твого сина
Я кладу тобі до ніг!

Бо ми кохаєм до нестями
І ще не скоро наш кінець,
Ще, може, нашими серцями
Розпалим тисячі сердець.

Ще свічка наша не згоріла,
Ще наша молодість при нас,
А те, чи варте наше діло —
То скажуть люди й скаже час.

Приспів:

Україно, Україно,
Після далечі доріг
Вірне серце твого сина
Я кладу тобі до ніг!

Ноти

Запитання та завдання

- * Що таке традиції та новаторство в музичному мистецтві? Чому вони незамінні й однаково важливі?
- * Чому, на вашу думку, творчість М. Лисенка стала основою української національної музичної школи?
- * Як ви розумієте висловлювання П. Майбороди про мистецтво?

Пізнаємо разом

Дослідіть творчість одного із сучасних українських композиторів.
У чому виявляється її новаторство?

Невичерпне народне джерело

Основою української музичної культури стали народна творчість, український музичний фольклор. Українському мелосу притаманна широта і наспівність, яскрава виразність та емоційність мелодій, задушевність і простота у поєднанні з характерними ладо-інтонаційними рисами (зміню мажору і мінору), прийомами голосоведіння і поліфонії (багатоголосся).

Провідна роль у становленні української національної музики належить Миколі Лисенку. Серед кращих творів композитора — обробки народних пісень, у яких застосовано принципи народного багатоголосся і куплетно-варіаційний розвиток.

Творчі принципи М. Лисенка в мистецтві продовжили розвивати його талановиті послідовники — М. Леонтович, О. Кошиць, К. Стеценко, Я. Степовий. Вокально-хорова музика стала провідною у творчості цих композиторів. Це обробки народних пісень, кантати, церковна музика, романси, солоспіви.

Обробка — видозміна музичного твору шляхом використання різноманітних засобів музичної виразності.

Видатний український композитор **Микола Леонтович** убачав мету і сенс свого життя в утвердженні національної духовності й культури. Завдяки великому таланту і наполегливій праці він прославив українську музику. Композитор є автором хороших поем, опери «На русалчин Великдень» (яку згодом завершив М. Скорик), обробок понад ста п'ятдесяти народних пісень. Хорові мініатюри М. Леонтовича й донині є неперевершеними. Це перлини народної пісенності «Щедрик», «Дударик», «Козака несуть», «Гаю, гаю, зелен розмаю» та ін. У них композитор май-

стерно поєднав народно-пісенні традиції з власною творчістю.

Дві перлини М. Леонтовича — «Щедрик» і «Дударик» — є високомистецькими зразками, яким належить видатна роль у жанрі обробки народної пісні. Розвиток коротенької поспівки в справжню музичну поему був сміливим новаторським експериментом композитора. «Щедрик» — дивовижно цілісна і багата емоційними відтінками композиція.

Пригадайте, чим вас вразила найвідоміша хорова обробка митця — «Щедрик». Що особливого, на вашу думку, є в цьому шедеврї, який відкрив світові Україну?

Микола Леонтович
(1877–1921)

Улюбленою піснею композитора був «Дударик». Пісня передає смуток за людиною, якої вже немає, але яка залишила по собі добру згадку.

Українська народна пісня «Дударик» у хоровій обробці М. Леонтовича.

Яке враження справила на вас ця хорова мініатюра? Спробуйте відзначити засоби, якими композитор досягає розмаїття хорового звучання.

Одним із найвідоміших митців і соратників М. Лисенка був **Олександр Кошиць** — талановитий композитор і вчений-

Олександр Кошиць
(1875–1944)

В. Мельниченко. Ой ходить сон коло вікон

етнограф. О. Кошиць розкрив світові образ обдарованого народу та його найважливіші духовні цінності — волелюбність, поетичне світовідчуття, рідкісної краси пісенність, високу музичну культуру. Серед народних пісень в обробці митця вирізняються жартівлива «На вулиці скрипка грає» та колискова «Ой ходить сон коло вікон».

Українські народні пісні «Ой ходить сон коло вікон», «На вулиці скрипка грає» в обробці О. Кошиця (на вибір).

Кирило Стеценко — всебічно художньо обдарована особистість. У своїй творчій діяльності він був послідовником

національного напрямку, започаткованого М. Лисенком. Свого часу композитор організував Перший київський народний хор, дві мандрівні капели, на основі яких згодом виникла капела «Думка».

Важливе місце у творчості К. Стеценка посідають солоспіви (понад 30 творів) на вірші Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки та інших поетів. Автор дитячих опер «Лисичка, Котик і Півник», «Івасик-Телесик», п'ятдесяти акапельних обробок колядок і щедрівок, К. Стеценко був майстром світлого й легкого, ніби акварельного, звучання.

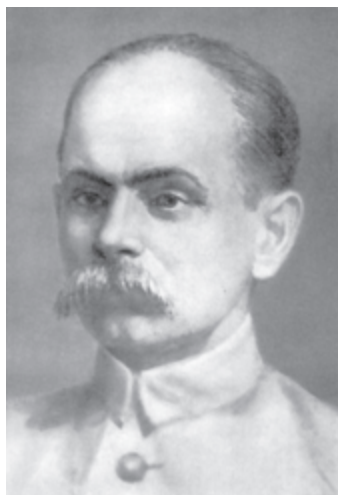

К. Стеценко. Романс «Стояла я і слухала весну» на вірші Лесі Українки.

У якому виконанні прозвучав романс? Як у музиці передано тонкі відтінки і нюанси почуттів, виражених у поетичному слові?

Кирило Стеценко
(1882–1922)

П. Балла. Стояла я і слухала весну...
(із серії «Леся Українка»)

Яків Степовий (1883–1921)

Н. Курій-Максимів. Різдвяна казка

В обробках композиторів-класиків застосовані прийоми акапельного (тобто без супроводу) співу, гармонізації мелодії, утворення багатоголосся.

Цікавинка

Українську народну різдвяну пісню «Щедрик» дуже люблять у багатьох країнах світу. Із нею зустрічають Різдво в Америці та країнах Європи. Всесвітньовідомою вона стала завдяки геніальному аранжуванню М. Леонтовича.

1922 року в Нью-Йорку «Щедрик» М. Леонтовича вперше прозвучав у виконанні хору О. Кошиця. Пісня так сподобалася композитору, поетові й диригенту чеського походження Пітеру Вільхоуському, що той написав англійський текст до пісні і назвав її «Carol of the Bells» — «Колядка дзвонів». Відтоді народна щедрівочка, мелодія якої народилася в душі українського народу, стала одним із провідних символів Різдва.

Одним із фундаторів національної композиторської школи і духовним спадкоємцем М. Лисенка був **Яків Степовий**, компози-

тор ліричної спрямованості, майстер романсів і солоспівів. У його доробку — камерно-вокальні твори, фортепіанні мініатюри, обробки народних пісень. Особливо виділяється обробка жартівливої пісні «Явтух», представлена композитором як театралізована сценка-дует. Кожен образ має яскраву характеристику: наспівно-лірична партія дівчини й буркотливі розмовні репліки Явтуха.

Українська народна пісня «Куди їдеш, Явтуше?» в обробці Я. Степового.

Чим зацікавила вас ця народна пісня? Пригадайте й інші відомі вам твори композитора: «Зоре моя вечірняя» на вірші Т. Шевченка, «Зимонька-снігуронька» на вірші Л. Глібова, фортепіанні обробки народних пісень «Дощик», «Лугом іду».

Творчість Миколи Лисенка і його послідовників відіграла визначну роль у розвитку всієї української музики.

Запитання та завдання

- * Поясніть ознаки жанрів солоспіву, романсу.
- * Поміркуйте, що означає поняття «традиційна обробка народної пісні». Наведіть приклади з творчості відомих композиторів.
- * Які з обробок народних пісень, що прозвучали на уроці, вразили вас найбільше?
- * Де в наш час можна почути обробки народних пісень? Чи всі вони є традиційними?

Пізнаємо разом

Проведіть у класі конкурс інсценованої української народної пісні.

У вільний час

Перегляньте мультфільм «Ой, куди їдеш, Явтуше?».

<http://www.youtube.com/watch?v=nQYmyMCw2iY>

Визначте особливості жанру української жартівливої пісні.

Витоки української опери

Опера завжди відігравала важливу роль в українському музичному мистецтві. Джерелом для її створення ставали переважно національний фольклор, історичні події та твори видатних українських письменників.

Український театр узагалі розвивався як музичний, бо саме в народних піснях і танцях найяскравіше розкривався український національний характер.

Пригадайте ознаки оперного жанру.

У чому, на вашу думку, полягає національно-просвітницька роль українського оперного мистецтва?

Спочатку українські опери нагадували драматичні вистави, у яких діалоги дійових осіб чергувалися з музичними номерами — вокальними і хореографічними.

Першою українською професійною оперою вважають оперу «Запорожець за Дунаєм» **Семена Гулака-Артемовського**. За жанром «Запорожець за Дунаєм» — лірико-комічна опера,

О. Бубнов. Тарас Бульба

Сцена з опери М. Лисенка
«Тарас Бульба»

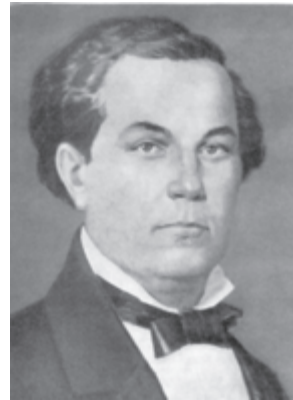

у якій яскраво розвиваються комедійна (Іван Карась — Одарка) та лірико-романтична (Оксана — Андрій) сюжетні лінії.

Прем'єра опери з великим успіхом пройшла на сцені Маріїнського театру в Петербурзі 1863 року. Виконавцем партії Івана Карася був сам композитор.

Сюжет опери взятий із української минувшини. Після знищення Запорозької Січі 1775 року багато запорожців переселилися з родинами за Дунай — на територію тодішньої Туреччини. Туга українців за рідним краєм, їхні патріотичні почуття і палке бажання повернутися на Батьківщину становлять зміст опери.

Реалістичне втілення в опері українських народних характерів, використання скарбів народної пісенності й танцювальності визначили оперу С. Гулака-Артемовського як один із видатних творів українського музичного мистецтва. «Запорожець за Дунаєм» і нині залишається однією з найвідоміших українських опер.

Семен Гулак-Артемовський
(1813–1873)

Сцена з опери С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм»

С. Гулак-Артемівський. Фрагменти опери «Запорожець за Дунаєм»: Дует Одарки й Івана Карася; Арія Андрія «Блаженний день, блаженний час»; Хор «Там за тихим за Дунаєм» (фінал).

Проаналізуйте засоби музичної виразності одного з фрагментів опери. Які враження викликав у вас фрагмент, що сподобався найбільше?

Видатний український композитор **Микола Лисенко** говорив: «...Моя рідна музична культура — це не займане ніким поле, якому потрібен свій орач і сіяч. Йому я й замислив присвятити свої скромні сили». Митець залишив величезний творчий спадок і у багатьох музичних жанрах досягнув вершини досконалості. Джерелом його творчості є українська народна пісня. Упродовж усього життя композитор збирав і творчо обробляв перлини народних мелодій. Згодом українські народні пісні по-новому звучали в операх композитора. Тематика опер Миколи Лисенка вражає розмаїттям: *лірико-побутова* («Наталка Полтавка»), *історико-героїчна* («Тарас Бульба»), *комічна* («Ніч перед Різдрвом»), *сатирична* («Енеїда»), *казкова* («Коза-Дерева», «Пан Коцький», «Зима і Весна»).

Сцени з опери М. Лисенка «Наталка Полтавка»

Пригадайте відомі вам твори М. Лисенка, які звучали на уроках музичного мистецтва. Які з них вам найбільше запам'яталися і чому?

Як ви вважаєте, чому композитор писав опери лише на національні сюжети?

Особливе місце в оперному доробку композитора посідає «Наталка Полтавка». Саме в музиці М. Лисенка історія кохання селянських дівчини й парубка Наталки й Петра та їхня перемога над підступами Виборного і Возного здобула геніальне втілення. Вона виразила найкращі риси національного характеру — моральну чистоту, благородство і мужність головних героїв. Їхні думки і почуття розкриваються через народні пісні, обробки яких здійснив сам композитор. Так, художній образ Наталки втілюється в піснях «Віють вітри, віють буйні...», «Ой я дівчина полтавка».

*М. Лисенко. Опера «Наталка Полтавка»:
пісня Петра «Сонце низенько»; пісні Наталки.*

Запитання та завдання

- * У чому полягає особливість українського оперного мистецтва?
- * Чим визначна творчість С. Гулака-Артемівського?
- * Які народні твори стали окрасою опер М. Лисенка? Назвіть найвідоміші опери композитора.

Пізнаємо разом

Створіть міні-виставу на основі одного з фрагментів опери С. Гулака-Артемівського або опер М. Лисенка.

Народна основа симфонічної музики

Симфонічна музика — одна з найважливіших царин музичної творчості. За висловом Дмитра Шостаковича, вона «є володаркою музичного царства».

В українській симфонічній музиці простежується тісний зв'язок народної і професійної творчості. Мелодії українських народних пісень часто стають темами великих симфонічних творів. Одним із них є написана в ХІХ ст. «Українська симфонія» **Михайла Калачевського**, музика якої знайома вам із попередніх класів. Прослідкуйте за розвитком і взаємодією відомих мелодій — тем.

М. Калачевський. «Українська симфонія», II частина.

Чи впізнали ви мелодії народних пісень? Які вони за характером звучання?

Чи є, на вашу думку, точки перетину в образному змісті творів М. Калачевського і В. Овчинникова?

В. Овчинников. Козак і дівчина

Яскраві народні образи — жартівливо-задеркикуватий («Дівка в сінях стояла») і задумливо-ліричний («Віють вітри, віють буйні») панують у музиці II частини «Української симфонії», виражаючи різні риси українського характеру.

Що ви дізналися про симфонічну музику в попередніх класах? Чим відрізняються жанри симфонії й інструментального концерту?

Наведіть приклади відомих вам симфоній і концертів, у яких звучать мелодії українських народних пісень.

У творчості українських композиторів ХХ ст. симфонічна музика також посідає вагоме місце. Один із найвидатніших майстрів цього жанру — Левко Ревуцький.

Левко Ревуцький — видатний український композитор. Жанрове розмаїття його творчості відзначається близькістю до української народної музики і класичних традицій.

Визначним твором композитора є Друга симфонія, створена 1927 року. Світ її образів — це картини природи, що пробуджується, народне свято, жартівлива сценка, масова хода.

Третя частина — святковий фінал, побудований на мелодіях двох українських народних пісень — «А ми просо сіяли» та «Ой на горі мак». Наприкінці фіналу звучить основна тема всієї симфонії та першої частини — старовинна мелодія «Ой, весна, весниця», що несе в собі відчуття свободи і руху вперед, увінчує фінал прославленням життєдайних сил природи і творчої праці.

Левко Ревуцький
(1889–1977)

Л. Ревуцький. III частина Другої симфонії.

Крізь роки ми проносимо вдячність своїм наставникам-учителям. Для них — наші натхненні пісні та глибока шана від вдячних учнів.

СПАСИБІ, ВЧИТЕЛЮ

Вірші та музика Наталії Май

Мій добрий вчителю,
 Душа Твоя — криниця,
 Скажи мені, чому
 Тобі вночі не спиться?
 І посивіли скроні
 Й сумні Твої вуста,
 І відлітають вдаль Твої літа!..

Приспів:

Спасибі, вчителю,
 Мій давній оберіг,
 За те, що я
 Вертаюсь на поріг,
 За те, що Ти навчив
 З добром на світі жить
 І за дитинства
 Неповторну мить!

Пробач, учителю,
 Соколе сизокрилий,
 За те, що часом ми
 Тебе не розуміли,
 За те, що білі скроні
 Й сумні Твої вуста,
 І відлетіли вдаль
 Твої літа!..

Приспів.

Мій вчителю, вклоняюся Тобі
 За Твої добрі очі,
 За Твоє велике серце,
 За те все добро,
 Що Ти посіяв в наших душах!

Приспів.

Ноти

Запитання та завдання

- * Доведіть, що зв'язок народної і професійної творчості є актуальним і для сучасної української музики.
- * Поміркуйте, чому народна пісня часто використовується в симфонічній творчості.

Пісне, душу возвелич!

Виникнення і розвиток жанру козацької пісні пов'язані з історією українського козацтва. У них оспівуються мужність воїнів, їхня відданість Батьківщині, любов до рідного краю. Основний герой цих пісень — оборонець вітчизни, готовий віддати за неї життя.

Пригадайте історичні й козацькі пісні, з якими познайомилися в попередніх класах.

Українські народні пісні «Гей, там на горі Січ іде», «Засвіт встали козаченьки».

Головна тема цих пісень — козацька слава. Поетичні образи, що її втілюють, — це червона калина як символ любові до Батьківщини, висока могила як пам'ятник воїнській доблесті. Загалом символіка козацьких пісень пов'язана з поетичними уявленнями про мужність, силу, міць (образи орла, сокола, дуба, явора).

Мотиви українських козацьких пісень не лише увійшли до музичного фольклору. Їхні сюжети та образи цікавили композиторів і знайшли відображення у творах М. Лисенка, К. Данькевича та інших видатних митців України.

Народна картина «Козак Мамай»

Сцена з опери М. Лисенка
«Тарас Бульба»

Сцена з опери К. Данькевича
«Богдан Хмельницький»

М. Лисенко. Хори «Засвіт встали козаченьки» і «Гей, не дивуйте, добрії люди» з опери «Тарас Бульба».

Л. Колодуб. Сюїти «Українські танці» (частина 12).

Що поєднує ці твори?

Цікавинка

Черкаський полковник
Максим Кривоніс

Козацька тематика не є випадковою у творчості М. Лисенка, адже рід Лисенків тягнеться від часів Богдана Хмельницького.

Його засновником вважається отаман Вовгура Лис, сподвижник Максима Кривоноса.

Відданість національній ідеї, що передавалася в цьому славному роді від покоління до покоління, яскраво проявилась у творчості композитора.

Відродження народних традицій, що відбувається в наш час, зумовлене підйомом національної самосвідомості українців. Тому з таким ентузіазмом сприймається проведення в Україні етнофестивалів різних напрямів. Кожного року в жовтні «усіх не-

Фестиваль «Покрова на Хортиці»

Рок-гурт «Гайдамаки». Київ

байдужих до відродження українського козацтва і національних культурних традицій» збирає фестиваль **«Покрова на Хортиці»**.

Девіз фестивалю — «Хортиця єднає українців», у його програмі — традиційні козацькі забави, театралізоване видовище «Усі ми, браття, козацького роду», реконструкція козацького бою, виступи творчих колективів. Козацькі пісні звучать як у традиційному виконанні, так і в сучасній обробці. У піснях відчувається міцний духовний зв'язок з нашими хоробрими пращурами.

Пригадайте відомі вам українські рок-колективи, у виконанні яких звучать козацькі пісні.

Пісні рок-гурту «Гайдамаки». Пісні рок-гурту «Kozak-System».

Виступи рок-гуртів «Гайдамаки» та «Kozak-System» характеризують як «шоу в стилі козак-рок». Частина пісень створена на основі народних, інші — написані самими музикантами, однак у їхньому звучанні є елементи етно-стилістики. Музиканти рок-гуртів у своїй творчості відгукуються на події в Україні, підтримують національне піднесення співвітчизників.

Як ви вважаєте, чи сприяє творчість сучасних колективів формуванню в українців національної ідеї?

ГЕЙ, ВИ, КОЗАЧЕНЬКИ

Вірші Вадима Крищенка

Музика Геннадія Татарченка

Є і нам про що згадати...
Пісне, душу возвелич.
Ой, була в нас ненька-мати
Запорозька славна Січ.

Круточола наша доля,
Не вода в ній — кров тече,
Козаку найперше — воля,
Козаку найперше — честь.

Приспів:

Гей, ви, козаченьки —
вітер в чистім полі,
Научіть нащадків
так любити волю.
Гей, ви, козаченьки —
спомин з м'яти-рути,
Научіть минулу славу
повернути. } Двічі

Приспів.

А прийшла лиха година —
Впав козак наш у траві,
Щоб іскрилась Україна
На гетьманській булаві.

Приспів.

Обросила землю рана
Із козацького чола,
Щоб неправда помирала,
Щоби правдонька жила.

Приспів.

Ноти

Запитання та завдання

- * Які почуття викликають у вас козацькі пісні? Чи потрібні вони в наш час?
- * Чому, на вашу думку, в операх українських композиторів часто звучать народні козацькі пісні?
- * Яку роль відіграє славнозвісний «Запорізький марш» Є. Адамцевича в житті нашого суспільства?

У вільний час

Перегляньте виступ гурту «Нексі» з піснею «Гей, ви, козаченьки!»

<http://www.youtube.com/watch?v=IBNAuFJOMnM>

Як ви вважаєте, чому в українському мистецтві поширена козацька тематика?

Відлуння народної творчості

У творчості **Петра Чайковського** українська тематика посідає вагомe місце, і це не випадково. Відомо, що прадідом композитора був козак Федір Чайка, а його син — дід Петра Ілліча — змінив прізвище на Чайковський. Чи то українське коріння, чи то особливість душевного складу митця відіграли свою роль, але він усім серцем полюбив українську пісню.

Петро Чайковський
(1840–1893)

Пригадайте, у яких симфонічних творах П. Чайковського звучать мелодії українських пісень.

Г. Світлицький. Чайковський в Україні

Садиба, де зупинявся П. Чайковський.
Кам'янка, Черкащина

Відтворення святкової обрядовості України

Другу симфонію П. Чайковський створив в українському селі Кам'янка, куди він приїздив на відпочинок. Написана тут музика (опера «Коваль Вакула», Другий квартет, Перший концерт для фортепіано з оркестром) сповнена радощів і проникнута українською народною пісенністю. Особливо Друга симфонія, яку часто називали «Симфонією з журавлем».

Головною темою фіналу Першого концерту стала мелодія української веснянки «Вийди, вийди, Іванку», яка перетворилася на святково-танцювальну.

Фінал Другої симфонії — богатирська за розмахом картина святкових народних веселощів. Майже цілковито панує в ньому мелодія української танцювальної пісні «Журавель». Короткий мотив повторюється у творі в дивовижному розмаїтті варіацій. Він лунає то урочисто, то жартівливо, то зухвало й жваво, а часом і грізно. Наприкінці фіналу тема «журавля» звучить надзвичайно стрімко, весело і радісно.

П. Чайковський. Фінал Другої симфонії.

Який настрій подарувала вам ця музика? Чому, на вашу думку, композитор застосував саме варіаційну форму розвитку теми?

Однією з чудових рис українського характеру є почуття гумору і вміння веселитися від душі. Народом створено безліч жартівливих пісень, що зображують сценки з життя та яскраві народні характери.

Українська народна пісня «Та орав мужик край дороги» у виконанні гурту «Еней» та капели бандуристів.

Чим сподобалося вам сучасне виконання народної пісні?

Нині вітчизняні композитори також звертаються до музичної спадщини українського народу. Яскравим прикладом цього є творчість Левка Колодуба. Музика композитора широко відома не лише в Україні, а й далеко за її межами. У його творах, зокрема у відомому симфонічному циклі «Українські танці», поєднані класичні й сучасні музичні традиції та яскраво проявляється глибоке знання українського фольклору.

Левко Колодуб

Симфонічний цикл складається з п'яти сюїт, кожна з яких містить кілька частин. У його основі — пісенні й танцювальні народні мелодії. У яскравих «оркестрових картинках» у всій красі розквітає український фольклор: «Козачок», «Гей, там на горі Січ іде», «І шумить, і гуде...» та ін.

Л. Колодуб. «Українські танці» (частина 18).

Чи впізнали ви мелодію народної пісні? Як вона звучить у симфонічному творі? Чому, на вашу думку, композитор час-то застосовує саме тричастинну будову творів?

Яскравий калейдоскоп народних образів — ліричних, героїчних, жартівливих — передає музика композитора. Симфонічний оркестр майстерно імітує звучання народних інструментів, створюючи атмосферу народного свята.

Запитання та завдання

- * Розкажіть про особисті враження від музики П. Чайковського та Л. Колодуба. Які почуття виникли у вас під час її звучання?
- * Якими засобами передано жартівливий характер пісні «Та орав мужик край дороги» у творі Л. Колодуба?
- * Поміркуйте: які риси національного характеру виражає музика Л. Колодуба?

Пізнаємо разом

Зробіть добірки аудіозаписів українських пісень, що виконувались на різні календарні свята: Різдво, Масниця, Івана Купала, жнива.

У вільний час

Перегляньте відеокліп на пісню «Ой на Івана Купала» (вірші І. Пустового, музика Л. Лазаренко).

<http://www.youtube.com/watch?v=DmeGyJJwekM>

Як у цьому творі переплелися народне і професійне мистецтво, старовинні традиції та сучасна музична культура?

Музика Карпат

Неповторна велич і краса Карпат натхненно оспівана українськими митцями. Споконвіку тут дбайливо зберігаються і передаються від покоління до покоління самобутні народні традиції.

Серед музичних творів, побудованих на карпатському фольклорі, — відома вам «Гуцульська рапсодія» Георгія Майбороди, в основі якої лежить мелодія пісні «Верховино, світку ти наш».

Українська народна пісня «Верховино, світку ти наш» на вірші М. Устияновича у виконанні Квітки Цісик.

Поясніть жанрові відмінності між заспівом і приспівом. Яку роль у цій пісні відіграє коломийка?

Звучання коломийки, як перлини карпатського фольклору, надає пісні самобутнього забарвлення. Тісні зв'язки з фольклором притаманні творчості багатьох сучасних українських композиторів.

Й. Бокшай. Карпати восени

І. Труш. Трембітарі

П. Оксентович. Коломийка

Квітка Цісик (1953–1998)

Мирослав Скорик — відомий український композитор-новатор, диригент. Чимало його творів побудовано на карпатському фольклорі, яким він дуже захоплювався і який ретельно вивчав. Щоб опанувати його автентичні форми, композитор здійснював тривалі експедиції у найвіддаленіші куточки Карпат. Народна тематика в музиці М. Скорика набула нового сучасного звучання.

Мирослав Скорик

Кадр із фільму «Тіні забутих предків»

Кадр із фільму «Тіні забутих предків»

Уперше композитор яскраво заявив про себе в музиці до видатного фільму Сергія Параджанова «Тіні забутих предків». Поставлений у 1964 році до 100-річчя письменника Михайла Коцюбинського, цей фільм став легендою українського поетичного кіно.

В основі сюжету трагічна історія кохання гуцульських Ромео і Джульетти — Івана та Марічки, які належать до ворогуючих родин. У фільмі багато музики: звучать мелодії гір, лісів, струмків і водограїв; обряди та звичаї відтворюються народними виконавцями у первозданному вигляді, а їхньою основою є коломийки — поширений на Гуцульщині жанр народної пісні. У кожній коломийці переживання героїв поєднані з образами карпатської природи. Цей поетичний прийом пов'язаний з давніми віруваннями тих часів, коли люди не віддаляли себе від довкілля.

Ой кувала зозуленька
Та й коло потічка.
А хто склав співаночку?
Йванкова Марічка.

Вважається, що за цим фільмом можна вивчати гуцульський фольклор. Хоча М. Скорик написав лише частину всієї музики до кінострічки, вона гармонійно вплітається в загальне народне звучання.

Поєднання зразків гуцульського фольклору із сучасними засобами виразності є характерною ознакою творчого стилю композитора. Після роботи над фільмом «Тіні забутих предків» він продовжує музичне втілення фольклорних образів у «Гуцульському триптиху» — трьох завершених музичних картинах на цей сюжет: «Дитинство», «Іван і Марічка», «Смерть Івана».

М. Скорик. «Іван і Марічка» (II частина «Гуцульського триптиха»).

Запитання та завдання

- * Чим збагатило вас знайомство з творчістю М. Скорика? У чому, на вашу думку, полягає самобутній стиль його музики?
- * Пригадайте відомі вам пісні українських композиторів про карпатський край.
- * Завдяки яким музичним інструментам музика Карпат набуває особливого яскравого колориту?

Музичний проект

Підготуйте презентацію про творчість відомої співачки Квітки Цісик.

У вільний час

Перегляньте фрагменти кінофільму «Тіні забутих предків».

<http://www.youtube.com/watch?v=vTT7X7jCfEE>

Слухаючи музику, що звучить у ньому, спробуйте відчувати неповторну красу гуцульського фольклору.

Класика української пісні

Українська пісенна культура — явище унікальне та яскраве. Українську пісню легко виділити в загальному музичному звучанні. Її мелодійність і краса, щирість і задушевність зворушують до глибини душі.

Які українські пісні ви любляете співати і слухати — народні чи створені композитором?

Пісні яких українських композиторів вам запам'яталися? Чим вони вам сподобалися?

Наче з бездонного джерела народної пісенності черпають українські митці свої прекрасні задушевні мелодії. ХХ століття подарувало українській культурі цілу плеяду талановитих композиторів-піснярів, майстрів ліричної пісні: Платон Майборода, Ігор Шамо, Олександр Білаш, Ігор Поклад, Володимир Верменич, Іван Карабиць.

Платон Майборода
(1913–1992)

Ігор Шамо
(1925–1982)

Олександр Білаш
(1931–2003)

Г. Зоря. Рушники. Решетилівські вишивальниці

Лірична пісня — різновид музично-поетичної творчості, що виражає почуття людини.

Вважається, що історія сучасної ліричної української пісні розпочалася з натхненної «Пісні про рушник» **Платона Майбороди**. Більшість творів митця написані на вірші Андрія Малишка, з яким композитора пов'язувала багаторічна дружба і співпраця. У творчому тандемі з'явилися незабутні ліричні шедеври: «Пісня про вчительку», «Київський вальс», «Стежина».

Серед найвідоміших пісень **Олександра Білаша** — «Два кольори» на вірші Дмитра Павличка, «Ясени», «Прилетіла ластівка» на вірші Михайла Ткача та інші перлини сучасної української пісенності.

«Києве мій» **Ігоря Шамо** на вірші Дмитра Луценка — один із музичних символів нашої прекрасної столиці.

Володимир Івасюк
(1949–1979)

Тарас Петриненко

Ігор Поклад

Незабутні чудові мелодії **Ігоря Поклада** — «Чарівна скрипка», «Доброго ранку», «Пісня про матір» — натхненні гімни життю і любові. Вони стали справжньою класикою української пісні, традиції якої продовжили талановиті творці сучасної української музики: Володимир Івасюк, Тарас Петриненко, Геннадій Тарарченко, Олександр Злотник, Михайло Чембержі, Микола Мозговий.

Історія української естрадної пісні починається з творчості **Володимира Івасюка**. Його знаменита «Червона рута» стала не лише символом української естради, а й справжнім національним музичним символом. В основі поетичного змісту — гуцульське повір'я про чарівну квітку, що зацвітає раз на двадцять років і приносить щастя тому, хто її знайде.

В. Івасюк. «Червона рута».

Які почуття панують у пісні?

Олександр Злотник

Михайло Чембержі

Р. та Н. Федіни. Червона рута

Розгляньте репродукцію картини. Чи співзвучні її образи з образами «Червоної рути» В. Івасюка?

Джерелами натхнення для В. Івасюка завжди були краса його рідної буковинської природи та народна пісня. «...Кожна пісня — це перлина. Я не розумію, як можна вважати себе музикантом або просто культурною людиною і не знати українського фольклору... Для мене український фольклор — підручник, написаний геніальним автором», — говорив митець.

«Водограй» — одна з найкращих пісень В. Івасюка. У ній звучать карпатські мотиви, а побудова традиційна для багатьох народних пісень: заспів наспівного характеру змінює запальний танцювальний приспів.

ВОДОГРАЙ

Вірші та музика Володимира Івасюка

Котить хвилі наш Черемош,
А куди — не знає,
Поміж гори в світ широкий
Тече, не вертає.
Ми зустрінемося з тобою
Біля водограю
І попросим його щиро —
Хай він нам заграє.

Приспів:

Ой, водо-водограй,
грай для нас, грай...
Танок свій жвавий ти не зупиняй.
За красну пісню на всі голоси
Що хочеш, водограю, попроси.

Струни дає тобі кожна весна,
Дзвінкість дарує їм осінь ясна.
І ми заграєм на струнах твоїх —
Хай розіллють вони радісний сміх.

Подивись, як сіру скелю
Б'є вода іскриста,
Ти зроби мені з тих крапель
Зоряне намисто.
Краще я зберу джерела
Й з них зроблю цимбали,
Щоб тобі, дівчино мила,
Вони красно грали.

Приспів.

Ноти

«Івасюк зробив для України набагато більше, ніж цілі творчі спілки. Масштаб цієї постаті дорівнює Шевченковій», — зазначає Т. Петриненко. Життя талановитого митця трагічно обірвалося в 1979 році. Його загадкова загибель на злеті, у розквіті творчих планів болем відгукнулася у віршах і піснях його друзів.

Цікавинка

«Орфеєм синіх гір» називав В. Івасюка його друг — прославлений український співак Назарій Яремчук. Пам'ять про талановитого пісняра увічнена в назві музичного фестивалю «Червона Рута», який, починаючи з 1989 року, проводиться в Чернівцях та інших містах України. Пісні Івасюка звучать у нашій країні та за її межами, розповідаючи світові про співучий і талановитий український народ. Вони несуть людям «добро, мир і злагоду», як і мріяв славетний український пісняр.

Фестиваль «Червона Рута»

Запитання та завдання

- * Чи можна стверджувати, що джерелом творчості українських композиторів-піснярів є народна пісенність?
- * Як ви розумієте вислів Миколи Гоголя: «Пісні для України — все: і поезія, й історія, і батьківські могили. Хто не пройнявся ними глибоко, той нічого не дізнається з минулого цієї квітучої країни»?
- * Поміркуйте, що можна дізнатися про наш народ, познайомившись із піснями українських композиторів.
- * Які з них близькі вам за змістом і характером звучання?

Пізнаємо разом

Підготуйте музичну класну годину про творчість В. Івасюка.

У вільний час

Перегляньте фрагмент музичного фільму «Червона Рута. 10 років потому» і послухайте пісню П. Дворського та В. Кудрявцева «Стожари» у виконанні Н. Яремчука.

<http://www.youtube.com/watch?v=cFhXqzy59DU>

Які почуття виникають у вас під час звучання цієї пісні?

Духовні роздуми на всі часи

Спадщина видатного мислителя і просвітителя **Григорія Сковороди** мала величезний вплив на розвиток вітчизняної культури і освіти. Поет, педагог, філософ, композитор, чий пісні кобзарі та лірники виконували як народні, у своїх творах закликав людей до самопізнання, пошуку добра і правди, морального вдосконалення.

Збірка «Сад божественних пісень», що складається з 30 віршів, які поет називав «піснями», є одним із найцікавіших творів митця.

Пісні збірки за образним змістом умовно можна поділити за 5 підтемами:

- твори, що закликають до самопізнання та морального вдосконалення;
- оспівують красу природи;
- зображують суспільні явища і критикують вади суспільства;
- звертаються до окремих осіб;

Григорій Сковорода
(1722–1794)

Пам'ятник Г. Сковороді в Києві

- вірші на честь церковних свят, авторські псалми (по-бутові духовні пісні).

За характером деякі з творів збірки нагадують псалми (релігійні гімни й молитви, створені на основі біблійних текстів), а також народні пісні. Чимало серед них набувають сатиричного звучання.

Цікавинка

Повна назва збірки — «Сад божественних пісень, що проріс із зерен Священного Писання», а її першоджерелами були Біблія та народна творчість. Кожен із віршів доповнюється епіграфом — словами Святого Письма, значення яких розкривається у творі. Епіграф узагальнює зміст поетичного тексту і відіграє роль символічної «зернини», з якої «проростає» кожне дерево саду.

Г. Сковорода. Цикл «Сад Божественних пісень» (на вибір):

Пісня 3. «Весна люба, ах, прийшла!»

Пісня 4. «Ангели, знижайтесь, до землі спускайтесь».

Пісня 9. «Свій смисл усяка голова трима».

Пісня 10. «Всякому городу нрав і права».

Пісня 26. «Поспішай, гостю, поспішай».

Літературно-меморіальний музей Г. Сковороди в смт. Чорнухи, Полтавська обл.

Висловіть свої враження від прослуханих творів. Як ви зрозуміли їхній зміст?

Вікова мудрість не втрачається з часом. Наче зерна, вона проростає в душах наступних поколінь. «Філософія серця» Сквороди вчить нас жити за законами любові й добра, любити й берегти все живе.

ТРИ ПОРАДИ

Вірші Юрія Рибчинського

Музика Ігоря Шамо

Край дороги не рубай тополю,—
Може, та тополя — твоя доля,
Твоя доля світла, тополина,
Наче пісня журавлина...

Не рубай тополю,
Не рубай тополю,
Бо зустрінешся з бідою.
Не рубай тополю,
Не рубай тополю —
Краще принеси ти їй води!

Не ламай калину біля хати,
Бо вона заплаче, наче мати.
І впадуть на трави на шовкові
Серця сльози колискові...
Не ламай калину,
Не ламай калину,
Бо вона в житті єдина.
Не ламай калину,

Не ламай калину —
Краще їй онуків принеси!

Не стріляй у птаха на світанні,—
Може, то любов твоя остання,
Може, то кохання білий лебідь,
Що летів крізь ніч до тебе...
Не стріляй у птаха,
Не ламай ти крила —
Твоє щастя прилетіло.
Не стріляй у птаха,
Не стріляй у птаха —
Краще з ним у небо полети!

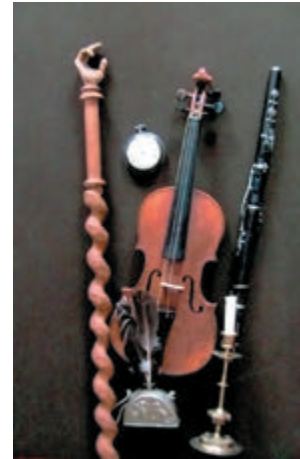
Не рубай тополю,
Не ламай калину —
Світлу мрію журавлину...
Збережи назавжди,
Збережи назавжди,
Ти на все життя їх збережи!

Ноти

Дуб, під яким любляв працювати Г. Сковорода

Особисті речі та інструменти Г. Сковороди

Запитання та завдання

- * До яких роздумів спонукає вас знайомство зі збіркою «Сад божественних пісень»?
- * Чи є актуальними теми пісень Г. Сковороди у наш час?
- * Запропонуйте різні художні форми, у яких можна передати образи цих пісень.

Музичний проект

Спробуйте скласти власний варіант мелодії до однієї з пісень Г. Сковороди. Якнайвиразніше відтворіть у ній зміст поетичного тексту і почуття, втілені в ньому.

У вільний час

Перегляньте художній фільм «Григорій Сковорода» (реж. Іван Кавалерідзе).

<http://www.youtube.com/watch?v=F59wMpNLUfo>

Що нового ви дізналися про долю й особистість поета-філософа?

Традиції українського багатоголосся

Традиція багатоголосого співу а капела розвивалася в Україні протягом століть. Кінець XVII — початок XVIII століть вважають періодом розквіту вітчизняного хорового мистецтва. Саме тоді виникає жанр хорового концерту, який знайшов досконале втілення в багатоголосій церковній музиці. Теорію створення таких концертів розробив у XVII столітті Микола Дилецький. Розквітнув цей жанр у XVIII столітті у творчості українських композиторів Максима Березовського, Дмитра Бортнянського та Артемія Веделя.

Музична спадщина **Дмитра Бортнянського** величезна. Він створив понад сто хорових творів, літургійні співи та багато іншого. Церковно-вокальний стиль композитора є вершиною музичного мистецтва доби бароко.

Дмитро Бортнянський
(1751–1825)

Максим Березовський
(1745–1777)

Меморіальна дошка,
присвячена Артемію
Веделю (1767–1806). Київ

У своїй творчості Д. Бортнянський спирався на традиції української духовної музики. Твори композитора наповнені інтонаціями народних пісень, мелодіями багатоголосого українського церковного співу та кобзарського мистецтва. Усе це становило неповторний стиль творів Д. Бортнянського, інтерес до яких не згасає і в наш час.

Д. Бортнянський. Фрагмент Концерту № 13 «Ляргетто», «Херувимська» № 7, «Многая літа».

За інтонаційним складом «Ляргетто» — один зі зразків перетворення народних пісенних джерел. Музика сповнена драматизму, звучить широко, протяжно, повільно і наближається до української козацької траурної пісні «Козака несуть».

Перша частина «Херувимської» тиха, спокійна, повільна, із послідовним вступом хорових партій і подальшим розвитком кожної з них. Пронизана яскравим українським мелосом, вона звучить піднесено, із теплим людським почуттям. Друга частина — контрастна — звучить голосно, швидко, переможно. «Многая літа» — урочисте вітання, що виконується тричі.

Академічний камерний хор ім. Д. Бортнянського

Яскравим явищем в історії українського хорового мистецтва є творчість **Максима Березовського**. Він створив новий тип класичного хорового концерту, що поєднав традиції українського хорового мистецтва із західноєвропейськими. Хоровий концерт «Не отвержи мене в пору старості», написаний для чотириголосого хору, є одним із найкращих творів світової духовної музики.

М. Березовський. «Не отвержи мене в пору старості».

Музика **Артемія Веделя** — українського композитора, хорового диригента, видатного співака — глибоко національна, емоційно насичена, яскраво образна. Значне місце у творчості композитора посідає духовна й хорова музика, яка вражає щирістю, задушевністю, глибоким ліризмом і близькістю до народних наспівів.

А. Ведель. «Херувимська».

Традиції українського багатоголосся розвивають у наш час славетні хорові колективи, зокрема Національний заслужений

Національний заслужений академічний народний хор України ім. Г. Верьовки

Гурт «Пікардійська терція». Львів

Квартет «Явір». Київ

академічний народний хор України ім. Г. Верьовки, Національна заслужена академічна капела України «Думка», Національна заслужена капела бандуристів України ім. Г. І. Майбороди та ін.

Українська народна пісня «Туман яром» у виконанні хору імені Г. Верьовки.

Як ви вважаєте, чому більшість народних пісень виконуються хором а капела?

Українська народна пісня є окрасою репертуару численних сучасних вокальних і вокально-інструментальних колективів, які передають неперевершену чарівність багатоголосого співу.

Українська народна пісня «Ой чий то кінь стоїть» у виконанні квартету «Явір».

Українські народні пісні «Туман яром», «Щедрик» у виконанні гурту «Пікардійська терція».

Українське багатоголосся заворожує, торкаючись найпоетамніших струн нашої душі. Це високе мистецтво, що живе в пам'яті народу на генетичному рівні, є одним із неперевершених його духовних скарбів.

Запитання та завдання

- * Сформулюйте власну думку щодо значення творчості М. Березовського для української музичної культури.
- * Схарактеризуйте звучання та образний зміст творів Д. Бортнянського й А. Веделя.
- * Чим вразило вас виконання народних пісень у багатоголосому звучанні?

Пізнаємо разом

Підготуйте презентації «Традиції українського багатоголосся в наш час» на прикладі творчості сучасних українських колективів.

У вільний час

Перегляньте фрагмент концерту квартету «Явір» та послухайте виконання жартівливої народної пісні «Гречаники».

<http://www.youtube.com/watch?v=uwBE73C8dDA>

Визначте особливості багатоголосого виконання фольклорних творів.

Нові жанри музичного мистецтва. Фолк-опера

ХХ століття відзначилося виникненням в українській музиці багатьох новітніх напрямів. Це зумовило появу й нових жанрів української опери: моноопери («Листи кохання» Віталія Губаренка), фолк-опери («Ятранні ігри» Ігоря Шамо, «Коли цвіте папороть» Євгена Станковича), рок-опери («Енеїда» і «Ярослав Мудрий» Сергія Бедусенка, «Біла ворона» Геннадія Татарченка) та ін.

Сучасну українську музику неможливо уявити без творчості Євгена Станковича, яка здобула визнання не лише на Батьківщині, а й за її межами.

Євген Станкович

Євген Станкович — відомий український композитор, педагог, музичний діяч, Лауреат міжнародних конкурсів та Державної премії ім. Т. Шевченка. У творчому доробку Є. Станковича твори різних жанрів: фолк-опера «Коли цвіте папороть», балети «Ольга», «Прометей», «Ніч перед Різдвом», фолк-балет «Майська ніч», ораторія «Чорна елегія» (присвячена чорнобильській трагедії), музика до 71 кінофільму, інструментальні та вокальні твори. У музиці композитора відчуваються глибинні зв'язки з фольклором, водночас у ній використовуються нові музичні форми.

Одним із перших у вітчизняній музиці композитор застосовує прийоми полістилістики і колажу.

Сцена з фолк-опери Є. Станковича «Коли цвіте папороть»

Колаж — особлива форма використання композитором фрагментів із власних творів або творів інших авторів.

Полістилістика — поєднання в одному творі несумісних або надзвичайно відмінних, різнорідних стилістичних елементів.

Неофольклоризм — оновлення засобів композиції в європейській музиці першої третини ХХ століття шляхом звернення до фольклорних джерел. Напрямок, у якому елементи класичної музики поєднуються з фольклором.

Особливо яскраво напрям неофольклоризму проявився у творчості Мирослава Скорика та Євгена Станковича.

Євген Станкович розширив тематичні й жанрові обрії української музики і збагатив її новим трактуванням фольклору. Фолк-опера «Коли цвіте папороть» написана за мотивами творів

М. Гоголя і народних легенд, а поетичною основою стали тексти народних пісень. Народні звичаї, повір'я та сучасний підхід до використання пісенно-фольклорного матеріалу допомагають відтворити в музиці чарівний світ народних легенд.

В опері нема чітко визначеного сюжету, а також звичних для цього жанру складових — арій, монологів, дуетів. Складається вона з 3-х дій. Перша змальовує картини з життя Запорозької Січі, друга вводить у світ поетичних купальських обрядів, третя прославляє подвиги народних героїв в ім'я Батьківщини.

Є. Станкович. Фрагмент фолк-опери «Коли цвіте папороть».

Фолк-опера «Коли цвіте папороть» була поставлена 2003 року на сцені Національної опери України. У постановці взяли участь Академічний народний хор ім. Г. Верьовки та оркестр народних інструментів, а також народна артистка України Ніна Матвієнко.

Сцена з вистави «Лісова пісня»

Споконвічне прагнення людини жити в гармонії з природою звучить у поетичних легендах нашого народу і творах видатних письменників.

Цікавинка

Драма-феєрія Лесі Українки «Лісова пісня» розповідає історію кохання міфічної істоти — лісової Мавки і хлопця Лукаша. У цій розповіді символічно розкриваються проблеми взаємодії людини і природи, духовного і матеріального. Незважаючи на те, що розв'язка твору трагічна, «Лісова пісня» є життєствердною за своєю суттю, адже несе в собі думку про вічне відродження природи і любові.

ЛІСОВА ПІСНЯ

Вірші Наталії Кулик

Музика Ірини Кириліної

Світанок відбився від чистого плеса,
Втонув у очах у маленької Лесі.
Із того світанку вродилася Мавка
І хлопця зустріла собі на забавку.

— Лукашу, Лукашу, як сонечко сяє!
Повір, що на світі нещастя немає.
Є радість, є втіха від рання до рання,
Є пісня весела, є наше кохання.

Та хатньому духу на волі не жити.
Недовго, Лукашу, зумів ти любити.
А слово жорстокеє серденько крає,
Під корінь сокира вербичку рубас.

Лукашу, Лукашу, відкрий свої очі:
Хто впасти боїться — злетіти не зможе.

Ні ясної днини, ні темної ночі,—
І тільки кохання тобі допоможе.

Іздалеку вересень тихо прилинув.
Він сумом осіннім сповив полонину.
Із шурхотом листя вкриває галявку —
То тихо шепоче згорьована Мавка.

— Лукашу, Лукашу, невже ти не чуєш:
Я піснею стала, що душу лікує.
Коли заболить, заспівай її стиха,—
У землю піде твоє горе та лихо.

Лукашу, Лукашу, весняної днини
Край вашого поля розквітне калина.
Не руш, не ламай, хай цвіте до остання.
Тобі нагадає про наше кохання.

Ноти

Сцена з балету Є. Станковича «Ніч перед Різдвом»

Запитання та завдання

- * Які засоби музичної виразності найяскравіше відтворюють зміст прослуханого фрагменту фолк-опери Є. Станковича?
- * Розкажіть про ваше ставлення до новітніх явищ в українській музиці.
- * Чим збагатило вас знайомство з фолк-оперою Є. Станковича і взагалі з творчістю сучасного українського композитора?
- * Чому, на вашу думку, у виконанні фолк-опери беруть участь народний хор і оркестр народних інструментів?

У вільний час

Перегляньте фрагмент фолк-опери Є. Станковича «Коли цвіте папороть».

<http://www.youtube.com/watch?v=voR2t0UGjCE>

Як композитор зміг по-новому передати красу народних святкових обрядів на свято Івана Купала?

«Енеїда»: від опери до рок-опери

Класична опера і рок... Мабуть, раніше такий союз неможливо було б уявити. Але історія музичної культури останніх десятиліть свідчить, що їхнє поєднання дало життя новим незвичайним і яскравим жанрам — фолк-опері та рок-опері.

Майже 40 років існування жанру рок-опери в зарубіжній і вітчизняній музиці довело, що цей союз виявився напрочуд міцним. Рок-опера посіла гідне місце на концертних естрадах і в театрах. На основі рок-опер зняті кіно- й телефільми.

Назвіть ознаки оперного жанру в класичному його розумінні. Пригадайте відомі вам опери українських композиторів.

З якими рок-операми ви познайомилися на уроках музичного мистецтва? Чим рок-опера відрізняється від класичної?

Сцена з рок-опери О. Рибникова
«Юнона і Авось»

Сцена з рок-опери Е. Ллойда Веббера
«Ісус Христос — суперзірка»

Сцена з рок-опери Г. Татарченка «Біла ворона»

Опера — це театр, дія. Рок-опера за своєю природою також тяжіє до театру завдяки зовнішнім ефектам, манері сценічної поведінки виконавців, експресивності, видовищності. Таким чином, опера і рок збагатили одне одного: опера відкрила перед роком можливість осмислювати серйозні теми, використовую-

Сцена з рок-опери О. Журбіна «Орфей і Еврідіка»

А. Базилевич. Ілюстрація до поеми «Енеїда»

Кадр із мультфільму «Енеїда» (реж. В. Дахно)

чи багатий арсенал музично-театральних прийомів, а рок надав опері сучасного звучання, уможливив сучасний підхід до висвітлення «вічних сюжетів».

Поміркуйте, чому сюжети рок-опер «Орфей і Еврідіка» та «Біла ворона» актуальні у всі часи.

Чи відомий вам зміст поеми І. Котляревського «Енеїда»? Як ви познайомилися з цим твором?

«Енеїда» Івана Котляревського — перша українська поема жартівливого комічного характеру, написана народною мовою. Сюжет поеми привертає увагу митців, що творять у різних видах мистецтва, у тому числі й музичного. Найбільш відомою є опера Миколи Лисенка, створена за сюжетом поеми І. Котляревського. Поєднання української пісенності, лірики, гумору надає твору особливого національного колориту.

М. Лисенко. Фрагменти опери «Енеїда» (на вибір).

Такий яскравий сюжет не міг опинитися поза увагою сучасних музикантів. Саме «Енеїда», створена за мотивами

Сергій Бедусенко

поєми І. Котляревського, стала однією з перших рок-опер сучасного українського композитора Сергія Бедусенка.

Музика рок-опери «Енеїда» — це сміливий музичний експеримент. На традиційну українську мелодику накладено кілька сучасних музичних стилів: рок, джаз, блюз, регі.

С. Бедусенко. Фрагмент рок-опери «Енеїда».

Запитання та завдання

- * Чим відрізняється мова сучасної рок-опери від мови класичної опери?
- * Сформулюйте власну думку про значення рок-опери для української музичної культури.
- * Що ви знаєте про сучасну рок-оперу та її творців? Яким бачите майбутнє цього жанру?

Пізнаємо разом

Дізнайтеся більше з інших джерел про рок-опери С. Бедусенка.

У вільний час

Перегляньте фрагмент рок-опери Е. Ллойда Веббера «Ісус Христос — суперзірка».

http://www.youtube.com/watch?v=X_mJgVwQ3Qw

Як ви вважаєте, чому сучасного митця зацікавила біблійна історія?

Український балет: звернення до витоків

Українське балетне мистецтво — цікаве поєднання класичних, народно-танцювальних традицій і прийомів сучасної хореографії. Разом із пошуком нових форм і жанрів воно звертається й до витоків — народних джерел і вітчизняної класики.

Класичним твором українського хореографічного мистецтва, у якому знайшла відображення національна тема, є балет **Костянтина Данькевича** «Лілея». Створений за мотивами «Кобзаря» в 1939 році, він був присвячений 125-річчю від дня народження Тараса Шевченка.

Музика твору пронизана народно-пісненими мелодіями, тому його іноді називають «балетом-піснею». Ліричні почуття головних героїв виражаються в натхненному «Адажіо» — одному з найкращих номерів балету.

Костянтин Данькевич
(1905–1985)

Кадр із фільму-балету
«Лілея»
(реж. В. Вронський,
В. Лапокниш)

Сцена з балету К. Данькевича «Лілея»

Цікавинка

Теплої літньої ночі на Івана Купала дівчата кидають вінки на воду і загадують свою долю. Заквітчана вінком красуня Лілея привертає погляди парубків, а серед них і Степана. Між хлопцем і дівчиною виникло незвідане досі почуття — кохання. Лілея зі Степаном просять у Князя дозволу на заручини. Князь погоджується, але, захоплений красою Лілеї, вирішує розлучити закоханих.

К. Данькевич. Адажіо з балету «Лілея».

Схарактеризуйте музику фрагмента балету «Лілея».

Героїко-романтичний балет за творами Великого Кобзаря не міг опинитися поза увагою кінематографістів. Перший українськомовний фільм-балет «Лілея» вийшов на екрани 1958 року, що стало важливою подією у світі хореографічного мистецтва. А у 2003 році з'явилася нова редакція балету. Незважаючи на

Сцена з балету В. Кирейка «Тіні забутих предків»

трагізм сюжету, у творі високо звучить тема всепереможного кохання, самопожертви та відданості — вічних цінностей, актуальних у всі часи.

Традиції «Лілеї» ніби продовжилися в балеті Віталія Кирейка «Тіні забутих предків». Написаний за однойменною повістю М. Коцюбинського, цей твір також близький до фольклорних джерел, у ньому простежується тісний зв'язок із народними традиціями й віруваннями як частиною української духовності. Народні образи, характери, побут, обряди надають балету яскравості й видовищності, розкривають самотутню красу української культури.

В. Кирейко. Дует Марічки й Івана з балету «Тіні забутих предків».

Поміркуйте, чому сюжет повісті М. Коцюбинського є настільки популярним в українському мистецтві.

Ніжна й прониклива пісня «Чарівна скрипка» нікого не залишить байдужими. Це одна з найкращих і найвідоміших українських естрадних пісень, сповнена високої поезії кохання.

ЧАРІВНА СКРИПКА

Вірші Юрія Рибчинського

Музика Ігоря Поклада

Сіла птаха білокрила на тополю,
Сіло сонце понад вечір за поля.
Покохала, покохала я до болю
Молодого, молодого скрипаля.

Покохала, зачарована струною,
Заблукала у березовім гаю.

І понесла журавлиною весною
В гай зелений своє серце скрипалю.

Йшла до нього, наче місячна царівна,
Йшла до нього, як до березня весна.
І не знала, що та музика чарівна
Не для мене, а для іншої луна.

Ноти

Запитання та завдання

- * Що, на вашу думку, об'єднує музичний матеріал, який прозвучав на уроці?
- * Чи вважаєте ви тему кохання однією з вічних тем мистецтва? Обґрунтуйте свою думку.
- * Поміркуйте, чому до найкращих українських балетів належать саме твори ліричного звучання.

Музичний проект

Підготуйте презентацію «Образи української літератури в музичному (хореографічному) мистецтві».

У вільний час

Перегляньте фрагмент балету К. Данькевича «Лілея».

<http://www.youtube.com/watch?v=qpNvrPi06cQ>

Якими почуттями сповнена музика?

Фолк-напрями в сучасній українській музиці

Український музичний фольклор пройшов довгий шлях перетворень, але не втратив своєї актуальності у світі сучасного мистецтва. Багата культурна спадщина народних пісень є джерелом натхнення для сучасних композиторів і виконавців, які створюють нову українську музику.

Фольклорний рух в Україні пов'язаний з піднесенням національної самосвідомості українців, прагненням молодого покоління віднайти свої корені, дізнатися про минуле і традиції рідного народу. «Фольклорна хвиля» охопила майже всі види мистецтва: літературу, живопис, музику, театр, кінематограф. У багатьох регіонах України проводяться численні фольклорні фестивалі.

Пригадайте назви відомих вам українських етнофестивалів. Які з них проводяться в місцевості, де ви мешкаєте?

Етнофестиваль «Покрова на Хортиці»

Афіша етнофестивалю «Трипільські зорі»

Величезну роль у збереженні скарбів народної творчості відіграють фольклорні колективи. Деякі з них вивчають фольклор у наукових експедиціях, записуючи його від справжніх носіїв. Ці зразки не обробляються, а виконуються в первозданному вигляді. Розпочав цей рух у 1979 році фольклорний гурт «Древо», а продовжили гурти «Божичі», «Буття», «Володар», «Гуляйполе» та ін.

«Божичі» — фольклорний колектив, який на своїх концертах не лише співає, а й проводить майстер-класи з традиційних народних танців, уроки писанкарства, презентує виставки старовинного народного вбрання та рушників.

Наведіть приклади використання фольклору в композиціях українських рок-колективів.

Як ви ставитеся до такого поєднання різних стилів музики?

Фольклорний гурт «Божичі». Київ

Гурт «Веремій». Київ

Гурт «Тартак». Луцьк

Цікавинка

«Воплі Відоплясова» — один із найяскравіших рок-гуртів України. Його лідер Олег Скрипка — музикант-мультиінструменталіст, автор багатьох пісень, засновник і художній керівник міжнародного фестивалю «Країна мрій». Митець з ентузіазмом бере участь у фестивалі «Рок-Січ», етно-диско-вечорницях та інших культурних заходах, допомагаючи етнічним напрямам і сучасній музиці з народним корінням протистояти впливу поп-культури.

Фолк-рок виник у середині 1960-х років у США і став загальносвітовим напрямом музичного мистецтва. В Україні фолк-рок представлений гуртами «ВВ», «Перкалаба», «Гайдамаки», «Веремій» та ін. Музичні колективи «Тартак», «Мандри», «Очеретяний кіт», «Гарбуз», «Русичі», «Брати Блюзу», «Kozak System», Катя Chilly та інші українські рок-і поп-музиканти адаптують народні традиції під сучасну музику.

Обробки українських народних пісень посідають значне місце в сучасній українській музиці. Цей

Гурт «Брати Блюзу». Калуш, Івано-Франківщина

напряв, розпочатий М. Лисенком і талановито продовжений його послідовниками, набув величезної популярності в наш час.

Фолк-рок-композиції у виконанні українських гуртів.

Для цих обробок характерні використання народних мелодій та інструментів, імпровізація в різних стилях музики. Великого значення набуло застосування новітніх технологій, комп'ютерної та синтезаторної обробки звуку для створення оригінальних аранжувань і незвичних звучань.

Запитання та завдання

- * Як ви гадаєте, чому в сучасному українському мистецтві настільки поширене звернення до фольклору?
- * Чим збагатило вас знайомство з фолк-роком?
- * Розкажіть, що ви знаєте про сучасні фолк-рок-гурти та про музику в їхньому виконанні.

Пізнаємо разом

Підготуйте і проведіть шкільний або класний захід «Використання фольклору в сучасному українському мистецтві».

У вільний час

Перегляньте кліп на пісню «Щедрик» у виконанні О. Скрипки та Ле Гранд Оркестру.

<http://www.youtube.com/watch?v=6uKbK1CPwSs>

Як у кліпі розкрито тему відродження української народної культури? Розкажіть про свої враження від звучання фольклорного твору в сучасному інструментальному супроводі.

Співуча Україна

Україна завжди славилася своїми прекрасними голосами. Українські голоси порівнювали з італійськими, а їхнє звучання і манеру співу називали «українським бельканто».

Бельканто — стиль вокального виконання, який вимагає від співака досконалої техніки володіння голосом, емоційної насиченості співу.

У всьому світі знають мелодійну українську пісню і чудові голоси прославлених українських виконавців: С. Крушельницької, І. Паторжинського, М. Литвиненко-Вольгемут, Б. Гмирі, А. Солов'яненка, Є. Мірошніченко, В. Гришка, В. Лук'янець та ін. Прекрасні голоси, зігріті душевним теплом і глибиною почуття, йдуть від народної пісні, вражають своєю красою і щирістю.

Іван Паторжинський
(1896–1960)

Марія Литвиненко-Вольгемут
(1892–1966)

Євгенія Мірошніченко
(1931–2009)

С. Крушельницька в ролі Чіо-Чіо-Сан

Соломія Крушельницька
(1872–1952)

Соломія Крушельницька — видатна українська співачка, яка володіла надзвичайно красивим і виразним голосом. Поряд із класичними аріями в її репертуарі завжди були українські народні пісні та твори М. Лисенка, С. Людкевича й інших українських композиторів.

Цікавинка

Прем'єра опери італійського композитора Джакомо Пуччіні «Мадам Батерфляй» відбулася 1904 року в театрі «Ла Скала» (Італія, Мілан).

Головну роль виконувала відома оперна співачка Розіні Сторкіо, тож композитор та мистецтвознавці були впевнені в успіху постанови. Та оперу не тільки не сприйняли, а навіть гучно засвистали. Це стало страшним ударом для Пуччіні.

Подальшу долю опери вирішила українська прима — Соломія Крушельницька. Саме завдяки її виконанню партії Чіо-Чіо-Сан (головної ролі) наступна прем'єра в театрі «Гранде» завоювала серця слухачів. Безмежно вдячний композитор підписав Крушельницькій свій фотопортрет: «Найчудовніший та найчарівніший Баттерфляй. Джакомо Пуччіні».

Володимир Гришко

Борис Гмиря
(1903–1969)

Анатолій Солов'яненко
(1932–1999)

Анатолій Солов'яненко — прославлений український співак. Усесвітню славу видатному співакові принесла його концертна діяльність у багатьох країнах світу. Співак виступав на сценах найголовніших театрів Італії, Румунії, США, Німеччини, Канади, Японії, Австралії. Солов'яненко виконував головні ролі в операх «Князь Ігор», «Євгеній Онегін», «Фауст», «Запорожець за Дунаєм».

Та перш за все А. Солов'яненко неперевершено виконував українські та зарубіжні романси і, звичайно, українські народні пісні.

*Український романс «Ніч яка місячна» у виконанні
А. Солов'яненка.*

Борис Гмиря — співак високої вокальної культури, неперевершений виконавець оперних партій, романсів, українських народних пісень. Він мав голос широкого діапазону, м'якого, красивого тембру. Б. Гмиря був першим співаком, який підготував і виконував повну концертну програму з музичних творів на вірші Кобзаря. Серед оперного доробку митця — ролі в операх

«Тарас Бульба», «Наймичка», «Богдан Хмельницький», «Запорожець за Дунаєм», «Русалка» та ін.

Пісня на вірші М. Петренка «Дивлюсь я на небо та й думку гадаю» у виконанні Б. Гмирі.

Чималу роль у розвитку української пісенної культури відіграє естрадна пісня. Слава її видатних виконавців — це визнання яскравого таланту українського народу, прояв відданості народним традиціям та палкої любові до рідної землі.

*Р. Квінта. «Одна калина» у виконанні С. Ротару.
О. Злотник. «Родина» у виконанні Н. Яремчука.*

Заяпитання та завдання

- * Як ви гадаєте, що допомогло українському оперному мистецтву по-сісти гідне місце у світі?
- * Назвіть опери, у яких головні партії виконували провідні українські співаки.
- * Які риси сучасної української популярної музики підтверджують її походження від народних джерел?

Пізнаємо разом

Підготуйте презентації «Золоті голоси сучасної України», у яких розкажіть про творчість відомих вітчизняних оперних співаків нашого часу.

У вільний час

Перегляньте уривок фільму-опери «Запорожець за Дунаєм» — дует Караса (І. Паторжинський) та Одарки (М. Литвиненко-Вольгемут).

<http://www.youtube.com/watch?v=bz8qCYpQSas>

Як співаки змогли передати український колорит та народний гумор у художніх образах?

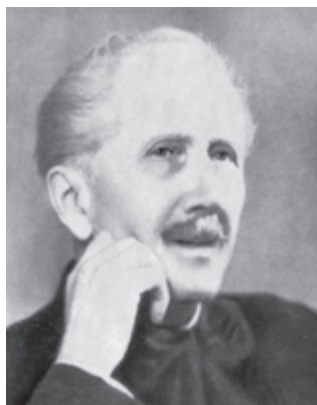

Панорама сучасного музичного життя України

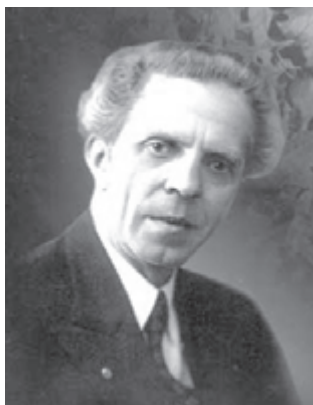
Панорама сучасного музичного життя, наче яскравий калейдоскоп, вражає розмаїттям, відтворюючи нашу складну і суперечливу добу. Діапазон сучасної української музики досить широкий і охоплює чимало музичних жанрів — від традиційних до новітніх. Це й основоположні роботи корифеїв українського симфонізму (С. Людкевича, Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, Г. Майбороди), і яскрава творчість митців нового покоління (Л. Грабовського, М. Скорика, В. Сильвестрова, Л. Колодуба). Неперевершені зразки інструментальної музики створили В. Барвінський і В. Косенко.

Зміни відбулися й у музично-театральних жанрах. Поряд із традиційними оперою і балетом виникли нові цікаві музичні явища.

Станіслав Людкевич
(1879–1979)

Василь Барвінський
(1888–1963)

Віктор Косенко
(1896–1938)

Сцена з рок-опери С. Бедусенка
«Ярослав Мудрий»

Сцена з балету Є. Станковича
«Майська ніч»

В оперному мистецтві з'явилися моноопера (В. Губаренко «Листи кохання», Л. Колодуб «Поет»), фолк-опера (І. Шамо «Ятранні ігри», Є. Станкович «Коли цвіте папороть»), рок-опера (С. Бедусенко «Енеїда», «Ярослав Мудрий», Г. Татарченко «Біла ворона»), мюзикл (Л. та Ж. Колодуб «Пригоди на Міссісіпі»).

Балет збагатився жанрами фолк-балету (В. Кирейко «Тіні забутих предків», Є. Станкович «Майська ніч», «Ніч перед Різдвом»), балету-пісні (К. Данькевич «Лілея»), сучасними балетами (Л. Дичко «Катерина Білокур», М. Чембержі «Даніела»).

Жанр хорової музики представлений творчістю Лесі Дичко (кантата «Чотири пори року», «Урочиста літургія»). А світла і розмаїта творчість Богдани Фільц знайома вам із її чудових пісень і музичних творів різних жанрів.

Майстри вокально-пісенного жанру гідно представили самотні українські пісенні традиції в сучасному музичному мистецтві: А. Кос-Анатольський («Біля річки Черемоша»), П. Майборода («Пісня про рушник»), І. Шамо («Україна, любов моя», «Галичанка»), О. Білаш («Два кольори»), В. Івасюк («Червона рута»), Т. Петриненко («Україна»), О. Злотник («Музика рідно-

Гурт «Воплі Відоплясова». Київ

Гурт «Океан Ельзи». Львів

го дому»), Б. Фільц («Любимо землю свою») та багато інших талановитих митців.

У галузі сучасної популярної музики вирізняється творчість українських колективів, що виконують рок, поп-рок, хіп-хоп: «Воплі Відоплясова», «Океан Ельзи», «Тартак», «Танок на майдані Конго», «Крихітка Цахес».

Композиції у виконанні музичних колективів (на вибір).

Поширеним явищем останнього часу стали музичні фестивалі та конкурси різних напрямів: джазові, етнічні, фестивалі рок-музики, бардівської пісні, а також традиційні фестивалі класичної музики.

Наче всі пазли склалися, утворивши строкату картину сучасного музичного життя. У ній — пошуки і здобутки поколінь талановитих митців, якими багата українська земля, їхнє палке бажання бачити свою Батьківщину квітучою і щасливою.

Запитання та завдання

- * Які з музичних напрямів вам до вподоби найбільше?
- * Творчістю яких українських зірок ви захоплюєтеся?
- * Яку роль відіграє українське музичне мистецтво у вашому житті?

Підсумуйте прочитане

- Які почуття ви відкрили в собі завдяки музиці?
- Чи допомагає вам українська музика краще пізнавати красу навколишнього світу?
- Як в українському музичному мистецтві простежується зв'язок із народною творчістю?
- Поясніть зв'язок музичного мистецтва з вітчизняною класичною літературою.
- Чому, на вашу думку, сучасні митці часто звертаються до фольклорних джерел?
- Як ви поясните зв'язок традицій і новаторства в музичному мистецтві України? Які музичні твори вам запам'яталися найбільше?
- Чи стало ваше знайомство з українською музикою поштовхом до подальшого саморозвитку і самоосвіти?
- Чи згодні ви з твердженням, що музиці належить провідна роль у відродженні національних культурних традицій?
- Розкажіть, як в українському мистецтві відбулося становлення музично-театральних жанрів — опери та балету. Хто був їхнім фундатором?
- Назвіть сучасні українські рок-колективи, чия творчість вразила вас найбільше. Які «вічні теми» вони порушують у своїх композиціях?
- Яку сучасну українську пісню ви б обрали музичним символом України? Хто її автор?
- Чим збагатили вас набуті уявлення про вітчизняну музичну культуру? Як вона сприяє розвитку вашої духовності?

i**Тест**

овітні
музичні явища

*О музику Землі! Найкращий поліглот
Тебе в словах не зможе повторити.
Щасливий той, хто в гамі семи нот
Гармонію Небес уміє відтворити.*

І. Чендей

Століття джазу

Картина художнього життя ХХ століття за своїм розмахом перевершує всі попередні епохи. Відбувається стрімка глобалізація культурних процесів як загальносвітового, загальнолюдського явища, виникає безліч модерних музичних напрямів. Нові технічні можливості, поява невідомих доти технологій сприяли виникненню нових художніх форм. Надзвичайного значення набув синтез мистецтв. Кожен вид музичної творчості має свої особливості та своє призначення. Вони є віддзеркаленням мінливого життя і духовних процесів, що відбуваються в суспільстві.

ХХ століття називають «століттям джазу». Джаз — це одне з найбільш неординарних явищ нашого часу. Ця музика швидко завоювала світ і знайшла мільйони прихильників. Цінителі вважають джаз не просто музикою, а справжнім стилем життя. Він і зараз залишається прекрасним і вільним.

Джаз — стильовий напрям музичного мистецтва, що сформувався в США на початку ХХ ст. внаслідок взаємопроникнення африканської та європейської музичних традицій.

Характерними особливостями джазу є імпровізація і складний ритм (поліритмія). Джазовий музикант — це особливий тип митця: він створює музичний твір у взаємодії з партнерами по ансамблю. Отже, джаз — це мистецтво гри, діалогу, своєрідного спілкування мовою музики.

За формою джазові композиції нагадують варіації: після показу основної теми солісти по черзі виконують сольні партії, демонструючи блискучу майстерність імпровізацій.

Витоками джазу вважають трудові, релігійні (*спірічуелс*) і світські (*блюзи*) пісні афроамериканців, музику вуличних «крокуючих» духових оркестрів, мелодії й ритми регтаймів.

Скотт Джонлін. Регтайм «Артист естради».

Більшість джазових творів — інструментальні композиції, проте імпровізаційний характер музики зумовив розвиток віртуозного вокалу, де співак також міг використовувати увесь діапазон свого голосу. Це відкрило світові нові «золоті» голоси надзвичайно обдарованих американських виконавців джазу.

Джазові музичні інструменти загалом не відрізняються від інструментів симфонічного оркестру, але діапазон їхнього звучання ширший. Наприклад, у духових (труби, тромбони) це досягається використанням різноманітного додаткового приладдя (мундштуків, сурдин, акустичних пасток), які змінюють

Гурт «Original Dixieland Jazz Band», що записав першу джазову платівку

Луї Армстронг
(1901–1971)

Елла Фіцджеральд
(1917–1996)

Дюк Еллінгтон
(1899–1974)

тембр та характер звучання. Ударні інструменти в джазовому оркестрі зібрані в спільну ударну установку, на якій грає одна особа. Яскравого колориту музиці джазу додають етнічні шумові інструменти (барабани конга і бонго, маракаси), а також банджо та саксофон.

Серед видатних представників американського джазу — музиканти Луї Армстронг, Дюк Еллінгтон, Скотт Джоплін, а також співаки та співачки Махелія Джексон, Елла Фіцджеральд, Біллі Холідей, Ел Джерро.

Луї Армстронг — видатний американський виконавець джазової музики. Його називали «королем джазу». Творчість Армстронга нерозривно пов'язана з історією цього жанру. Талановитий американський джазмен-трубач і співак справив найбільший вплив на розвиток джазової музики і поширення її у світі. Саме Луї Армстронг удосконалив форми джазу, винайшов нові виражальні засоби.

Луї Армстронг був неперевершеним виконавцем блюзів, які називали «піснями суму, піснями стогону». Зазвичай їхні сюжети були пов'язані з важким життям знедоленого народу. Для мелодій блюзів характерні своєрідні інтонації, повільний

темп і синкопований ритм. Блюз значною мірою вплинув на формування професійної музики, але насамперед — на рок і джаз, де надовго залишився однією з основних жанрових форм.

Луї Армстронг. «Блюз західної околиці».

Еллу Фіцджеральд називали «першою леді джазу» й «королевою джазу». Голос співачки відзначався неповторним тембром, широким діапазоном і великими віртуозними можливостями. Вона досягла висот джазового вокалу і залишилася яскравою зіркою світового значення.

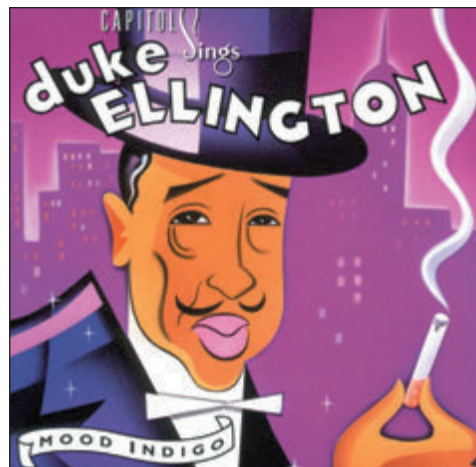
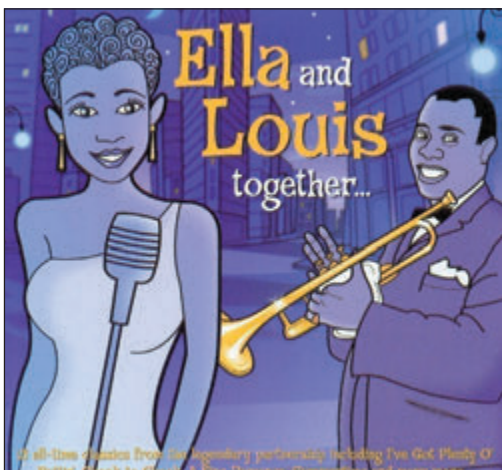
«Hello, Dolly» у виконанні Елли Фіцджеральд.

Протягом ХХ століття джаз поширювався, розвивався, змінювалися його стильові напрями. Своею експресією він захопив у полон багатомільйонну аудиторію всієї земної кулі.

Синтез джазових традицій з музикою різних народів дозволяє стверджувати, що джаз — це дійсно світова музика.

Платівка Е. Фіцджеральд і Л. Армстронга

Платівка Д. Еллінгтона

Фестиваль «Jazz Koktebel»

Афіша фестивалю «Jazz Bez»

Мистецтво джазу яскраво представлено і в Україні, у різних містах традиційно відбуваються міжнародні фестивалі джазової музики. Серед найвідоміших — Jazz Bez, Jazz Koktebel. Вагомий внесок у популяризацію джазового руху належить Володимирі Симоненку, Олексієві Когану, Олегові Скрипці.

Запитання та завдання

- * Що зумовило виникнення джазу в американській музичній культурі?
- * У чому полягають стильові особливості джазової музики? Назвіть його видатних виконавців.

Пізнаємо разом

Складіть альбом художніх композицій, виконаних у техніці аплікації, на тему «Я слухаю джаз», орієнтуючись на твори А. Матісса із серії «Jazz».

У вільний час

Подивіться концерт Луї Армстронга, що відбувся в Австралії 1964 року.

www.youtube.com/watch?v=StgMUu-8lwQ

Які твори вам сподобалися найбільше?

Американська рапсодія

Для мільйонів людей в усьому світі Джордж Гершвін став уособленням американської музики. Йому вдалося сформувати самобутній музичний стиль, у якому гостра джазова ритміка й ефектність інструментовки поєднувалися з суворістю форм і прийомів симфонічного розвитку. Він був одним із засновників стилю симфоджаз.

Симфоджаз — напрям симфонічної музики, що органічно поєднує характерні риси симфонічної музики з джазовими виконавськими елементами.

Джаз збагатив симфонічну й оперну музику новими неповторними звучаннями. Джордж Гершвін одним із перших подолав прірву між цими напрямками музичного мистецтва. Його оперу «Поргі і Бесс» американська преса одразу назвала «національним шедевром», а дата її прем'єри (30 вересня 1935 року) вважається датою народження національної опери.

Джордж Гершвін
(1898–1937)

Джордж Гершвін. «Колискова Клари» (фрагмент опери «Поргі і Бесс»).

Які інструментальні обробки мелодії під назвою «Summertime» вам відомі?

Сцена з опери Дж. Гершвіна «Поргі і Бесс»

Творчий шлях Гершвіна-музиканта був складним: від талановитого самоука, що писав невибагливі естрадні пісеньки, він піднявся до вершин успіху, здійснивши «американську мрію» і прославивши національну музику на весь світ.

Народився Джордж у Нью-Йорку, в родині емігрантів. Інтерес до музики проявився у хлопчика в 10-річному віці після того, як він почув «Гумореску» А. Дворжака. Навчаючись гри на фортепіано, майбутній композитор відкриває для себе світ класичної музики. Водночас він досконало вивчає джаз, захоплюючись творчістю афроамериканських музикантів і годинами слухаючи регтайми в їхньому виконанні.

Його кар'єра як піаніста розпочалася з рекламування пісень інших композиторів, але незабаром Гершвін став писати й власні твори. Молодий музикант відточує свою майстерність і поступово стає відомим композитором бродвейських мюзиклів. Він ніколи не боявся пробувати щось нове. Така нагода випала йому в 1924 році, коли на прохання диригента джаз-оркестру

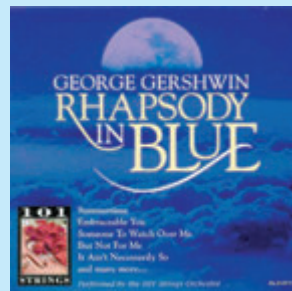

Пола Вайтмена Гершвін пише свою знамениту «Рапсодію в стилі блюз», яка стала справжньою сенсацією.

Цікавинка

Цікава історія створення «Рапсодії в стилі блюз». Якось Джордж Гершвін прочитав у газеті повідомлення про майбутній виступ відомого симфоніко-джазового оркестру під керівництвом Пола Вайтмена. У ньому йшлося про те, що в концерті буде виконаний... новий твір Гершвіна, тоді ще маловідомого композитора. Тим самим Пол Вайтмен вирішив спровокувати композитора на написання твору, який, за умовами конкурсу, став би своєрідним «експериментом у сучасній музиці».

Зал був переповнений, а серед присутніх — видатні музиканти С. Рахманінов, Л. Стоковський та ін. «Рапсодія» була останнім номером у довгій програмі. Партію фортепіано виконував сам композитор. Після останнього акорду слухачі підвелися з місць і довго й бурхливо аплодували. Це був безперечний успіх! Феєричне виконання «Рапсодії в стилі блюз» стало поворотним моментом для композитора і для всієї американської музики.

Оркестр Пола Вайтмена

«Рапсодія в стилі блюз» нагадує одночастинний концерт для фортепіано з оркестром. Але незвичайність її стилю відчувається й у складі самого оркестру (до нього входить група саксофонів), і в характерних блюзових інтонаціях, і в манері виконання — вільній, яскравій, із використанням виражальних засобів джазу. В основі твору — 4 теми різного характеру. Швидка зміна епізодів, досить вільна побудова, гострий ритм і джазові акценти надавали їй свіжого звучання нової музики.

Джордж Гершвін. «Рапсодія в стилі блюз» (фрагмент), пісня «Коханий мій».

Цей дивовижний, сповнений міцної життєвої енергетики твір вважають музичним символом Америки, називаючи його «американською рапсодією». «Коханий мій» — одна з найвідоміших пісень Джорджа Гершвіна. У ній звучить і мелодія його славнозвісної «Рапсодії».

Запитання та завдання

- * Чим вас зацікавила творчість Дж. Гершвіна? Яке враження вона на вас справила?
- * Як ви вважаєте, чому композитор обрав для свого твору саме жанр рапсодії?
- * Чому, на вашу думку, ця музика для багатьох слухачів асоціюється з образами Америки?

Музичний проект

Доберіть твори для альбому Дж. Гершвіна. Запишіть на компакт-диск, намалюйте обкладинку до нього.

У вільний час

Перегляньте фільми, у яких звучить музика Дж. Гершвіна («Потанцюймо?», «Безумства Голдвіна», «Дівочі страждання»).

<https://my-hit.org/film/15315/>

Паризьке танго

Серед усього музичного розмаїття наш слух безпомилково вирізняє французьку пісню. Її незвичайний шарм не піддається точному визначенню. Витончена, чуттєва, загадкова, особлива. Саме Франція подарувала світові поняття «шансон».

Жанр шансону походить із творчості середньовічних французьких менестрелів, а значної популярності він набув наприкінці XIX — у першій половині XX ст., коли в європейській художній культурі виник новий різновид музичного театру — кабаре. Основою для розвитку шансону як самостійного вокального жанру стали міський романс і напрям французької жіночої «реалістичної пісні». Найвідоміші професійні шансоньє того часу — Фреель (Маргеріт Буль), Містінгетт, Арістід Брюан, Гастон Монтегюс.

Шансон — народна чи естрадна пісня ліричного змісту з репертуару французьких співаків.

Маргеріт Буль
(1891–1951)

Моріс Шевальє
(1888–1972)

Афіша
Арістіда Брюана

Едіт Піаф (1915–1963)

Даліда (1933–1987)

У середині ХХ ст. сформувалися два головні напрями оригінальної франкомовної пісні, що існують і понині.

Перший напрям — жанр класичного шансону, де провідне значення надається поетичному складнику, глибині почуттів. Зазвичай така пісня має автобіографічний характер. Як правило, у ролі виконавця виступає сам автор твору. Серед найвідоміших представників класичного французького шансону — Моріс Шевальє, Шарль Трене, Едіт Піаф, Шарль Азнавур.

Патрісія Каас

Джо Дассен (1938–1980)

Другий напрям — суто естрадна пісня, яку виконує шансоньє. Представники цього напрямку також часто є виконавцями власних пісень (поетами або композиторами). Проте у творах цих авторів розважальність домінує над прагненням передати глибину почуттів, хоча ліричність їм також властива. Всесвітньо відомими виконавцями французьких естрадних пісень є Ів Монтан, Джо Дассен, Мірей Матьє, Патрісія Каас, Даліда.

Мистецтво шансоньє — це маленький театр, де співак не просто виконує пісню, а ніби «проживає» її історію. Їхні образи дуже різні: прекрасні, лукаві, відважні, мудрі, простодушні, дивні, самотні.

Легендою французької пісні стала Едіт Піаф — найвидатніша французька співачка ХХ століття, «співоча душа Франції». Її голосом заслухувався весь світ.

Едіт Піаф (справжнє ім'я — Едіт Джованна Гассіон) по праву називають королевою французького шансону. Псевдонім Піаф («горобчик») Едіт отримала завдяки своєму невеличкому зросту й непримітній зовнішності від власника одного з паризьких кабаре Луї Лепле. А провідником на велику сцену для Піаф став Раймон Ассо. Саме він допоміг дівчині з нетрів Парижа стати зіркою найпрестижнішого столичного мюзик-холу «АВС» і видатною співачкою Франції.

Окрім чудового сильного голосу, Піаф відзначалася прекрасною музичною пам'яттю: не отримавши належної освіти і не володіючи нотною грамотою, співачка могла повторити будь-яку мелодію на слух.

У репертуарі Піаф понад 200 пісень. Її манері виконання властиві надзвичайна щирість, яскрава емоційність. «Пісня — це розповідь, — казала Едіт. — Публіка повинна в неї вірити».

Шарль Дюмон. «Ні, я ні про що не жалкую» у виконанні Едіт Піаф.

Які відчуття викликає у вас цей твір? Як у ньому розкривається особистість співачки?

Шарль Азнавур

Мірей Матьє

Шарля Азнавура (справжнє ім'я Шахнур Варінаг Азнавурян) називають неперевершеним співцем кохання. Син вірменських емігрантів, він став символом французького музичного мистецтва ХХ ст. і визначною постаттю в історії шансону.

Азнавур написав понад тисячу пісень і близько шестисот із них виконав сам. Голосу видатного співака властиві надзвичайна ліричність, проникливість і ніжність. І до цього часу пісні в його виконанні знаходять відгук у серці кожного слухача, адже розкривають красу людської душі, у якій живе справжня любов.

Пісні видатного шансоньє виконували такі світові зірки, як Едіт Піаф, Лайза Мінеллі. У дуеті з Азнавуром співали Френк Сінатра, Селін Діон, Мірей Матьє, Лучано Паваротті.

Шарль Азнавур. «Вічне кохання» у виконанні Шарля Азнавура і Мірей Матьє.

Мірей Матьє. «Маленькою Піаф» називали цю тендітну дівчину, пристрасний голос якої був так схожий на голос великої Піаф. Мірей Матьє народилася в сім'ї каменяра і була найстаршою з 14 дітей. З раннього дитинства дуже любила спі-

вати, успадкувавши цей талант від батька. Щасливим випадком став її виступ у співочому конкурсі й телешоу «Гра фортуни». Перший виступ юної співачки на телебаченні перетворився на справжню сенсацію: багатьом здалося, що це співала сама Піаф! Із того дня для Мірей почалася професійна робота, а незабаром вона стала всесвітньо відомою співачкою, голосом якої захоплюються справжні цінителі прекрасного.

«Паризьке танго» у виконанні Мірей Матьє.

Запитання та завдання

- * Як вплинуло мистецтво французького шансону на сучасну музичну культуру?
- * У чому головна особливість творчості видатних французьких шансоньє?

Музичний проект

Підготуйте доповідь на одну з тем: «Едіт Піаф — співоча душа Франції», «Кумири європейського шансону XX ст.» (на вибір).

У вільний час

Перегляньте виступи відомих французьких шансоньє — Мірей Матьє й Патрісії Каас. Чим схожі та чим відрізняються їхні манери виконання?

www.youtube.com/watch?v=2NXrhcbpiV0

www.youtube.com/watch?v=jJb7wS7PruM

Поети, що співають свої вірші

У середині ХХ століття яскраво заявляє про себе нове культурне явище — авторська пісня, яка має давні й глибокі корені. Її творцями стали «поети, які співають», автори віршів та музики, що самі виконували свої пісні під акомпанемент гітари. Серед них — як професійні поети, так і просто талановиті творчі особистості. Найвідомішими виконавцями авторської пісні є Едвард Стахура (Польща), Вольф Бірман (Німеччина), Жорж Брассен (Франція), Фабріціо Де Андре (Італія), Боб Ділан (США), Булат Окуджава, Володимир Висоцький (Росія), Станіслав Щербатих, Марія Бурмака, Едуард Драч (Україна).

Спочатку ці пісні звучали в дружніх компаніях, туристичних походах, геологічних та археологічних експедиціях,

Жорж Брассен
(1921–1981)

Боб Ділан

Фабріціо Де Андре
(1940–1999)

Булат Окуджав
(1924–1997)

Володимир Висоцький
(1938–1980)

створюючи неповторну й довірливу атмосферу. Поширенню бардівської пісні сприяли концерти і фестивалі, радіопрограми та публікації в журналах. І, звичайно, клуби самодіяльної пісні, які єднали любителів цього жанру.

Авторська пісня спонукає до серйозних роздумів про життя і адресована схильним до таких роздумів людям. На відміну від естрадної пісні, де головними є зовнішні ознаки, пісні бардів відзначаються глибокими та змістовними текстами, яким підпорядковані й музика, й манера виконання. У них автори висловлюють свої міркування і життєву позицію, пропонують відповіді на вічні питання. Численні прихильники цього жанру сприймають авторську пісню як необхідну частину свого духовного світу.

Булат Окуджав підняв авторську пісню на високий рівень. Тексти його творів — досконала поезія, а мелодії й манера виконання — щирі та проникливі. Його називали «невиправним романтиком», який вірив у людину та її духовні сили. У своїх піснях поет оспівує важливі й вічні істини — кохання, віру, дружбу, вірність, милосердя.

Б. Окуджав. «Союз друзів», «Музикант».

Володимир Висоцький. Справжній поет народжується з духовних потреб суспільства. Чим вони гостріші, тим більш різким і виразним стає голос митця. Саме таку роль відіграє постать Володимира Висоцького. Російський поет Р. Рождественський так схарактеризував творчість співака: «Він співав правду крутих характерів, правду вічних людських проблем, правду болю і ніжності, правду свого часу».

Що вам відомо про творчість В. Висоцького? Яке враження справила на вас його виконавська манера?

Пригадайте пісні в його виконанні, які подобаються вам або вашим батькам.

У яких відомих вам кінофільмах звучать пісні-балади у виконанні В. Висоцького?

ПІСНЯ ПРО ДРУГА

Вірші та музика Володимира Висоцького

Коли друг раптом став не друг,
Та й не ворог, однак, а так...
Коли мучать думки сумні,
Вірний друг твій чи ні, —
Хлопця в гори тягни — рискни!
Не покинь одного його!
На мотузці одній — твоїй —
Там його зрозумій!

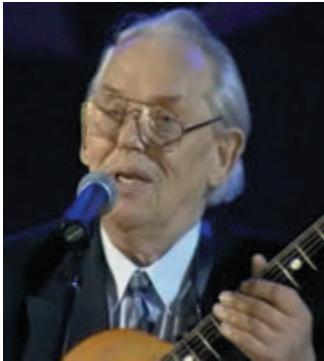
Коли став друг твій сам не свій,
Коли в горах розкис і — вниз,
Вийшов на льодовик й поник,
Похитнувся — і в крик,—

Отже, поруч не свій — чужий.
Ти його не свари — жени:
В гори не витягай і знай —
Про таких не співай.

Коли ж він не хандрив, не нив,
Вперто йшов, хоч лихий і злий,
А коли ти зі скель упав,
Він стогнав, та тримав;
Коли йшов, наче в бій, друг твій,
На вершині стояв п'янкій,—
Отже, наче самому собі,
Тому другу ти вір.

Ноти

Анатолій Горчинський

Ольга Богомолець

Сергій Кучма

Пісні бардів не схожі одна на одну, бо в них виявляється талант та індивідуальність кожного автора як неповторної особистості. В Україні також багато прихильників авторської пісні. Популярними є міжнародні фестивалі бардівської пісні «Славутич», «Есхар», «Сузір'я бардів над Дніпром». Серед найвідоміших українських бардів — Анатолій Горчинський, Ольга Богомолець, Сергій Кучма, Володимир Гефтер, Віктор Гоняйло, Вікторія Шевченко, Михайло Квасов та ін.

О. Богомолець. «Колискова», «По лицю дощ», «Поезія згубила камертон», «Осінній день березами почавсь» (на вибір).

Запитання та завдання

- * Яке враження справили на вас пісні, що прозвучали на уроці? Що в них особливого?
- * Чи проводяться в місцевості, де ви зараз мешкаєте, фестивалі бардівської пісні? Розкажіть про них.
- * Поміркуйте: чи є бардівська пісня духовною потребою нашого часу?

У вільний час

Дізнайтеся з інших джерел про творців авторської пісні, які є близькими вам за характером.

Рок-музика. Початок легенди

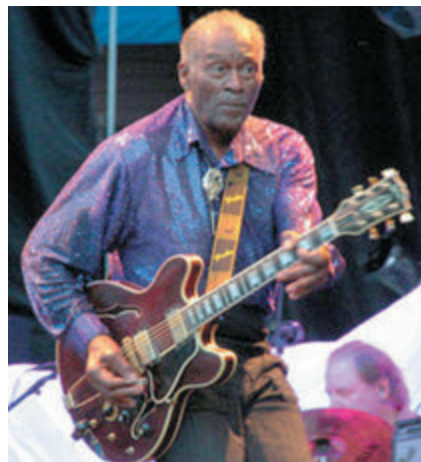
Одним із провідних видів музичної культури другої половини ХХ ст. стала рок-музика. Дати чітке визначення року або однозначно схарактеризувати його неможливо. Це пояснюється тим, що, на відміну від попередніх видів сучасного музичного мистецтва, які прагнули до збереження своїх основних стильових ознак, рок відзначався цілковитою свободою творчості. Така необмежена свобода зумовила виникнення великої кількості різних напрямів рок-музики.

У часи народження рок-музики групи, що грали в цьому стилі, зазвичай складалися з вокаліста, гітариста, бас-гітариста й ударника, іноді — клавішника. Рок-стиль у текстах пісень, сценічному іміджі та грі на гітарі започаткував Чак Беррі, відомими виконавцями були також Фетс Доміно та Бо Діддлі.

Фетс Доміно

Чак Беррі

«Електрогітари та гучність — ось наша зброя», — проголосили рок-музиканти. Саме наявність електроінструментів, а також особлива манера виконання — експресивна, а часом навіть агресивна, — відрізняють рок-музику від інших музичних стилів. Вона охоплює безліч напрямів: від легких жанрів (танцювальний рок-н-рол, поп-рок) до важких (хард-рок, хеві-метал).

Який виконавський стиль притаманний вашій улюбленій рок-групі?

Як ви вважаєте, чому рок-музика легко поєднується з іншими стильовими напрямками?

За час свого існування рок-музика поєдналася майже з усіма музичними жанрами: *академічним* (арт-рок, бароко-рок, рок-опера, симфо-рок), *народною музикою* (фолк-рок), *джазом* (джаз-рок, ф'южн), *авторською піснею* (бард-рок). Окрім того, існують напрями, що мають яскраве національне забарвлення: *латино-рок*, *рага-рок* (зв'язок з індійською музикою).

Джерелом рок-музики вважають жанр рок-н-ролу, що увібрав у себе риси *блюзу*, *ритм-енд-блюзу*, *бугі-вугі*, *джазу* й *кантрі*.

Дженіс Джоплін (1943–1970)

Джиммі Хендрікс (1942–1970)

Елвіс Преслі (1935–1977)

Рок-н-рол — новий музичний стиль (а також танець), що виник на початку 50-х років у США. Його основою є мелодія з блюзовими інтонаціями в супроводі одноманітного акцентованого ритму.

Першою світовою зіркою рок-н-ролу став американський співак **Елвіс Преслі**. Талановитий юнак мав неповторний тембр голосу глибокого оксамитового відтінку. Він запам'ятовувався проникливим виконанням ліричних композицій і рок-балад. Але найбільш — як неперевершений виконавець рок-н-ролу. Елвіс Преслі став справжньою легендою і кумиром мільйонів.

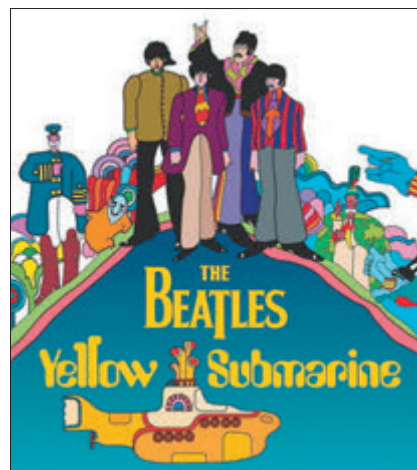

Музичні композиції у виконанні Елвіса Преслі.

Квартет «The Beatles»

Обкладинка альбому
«Yellow Submarine»

Якщо 1950-ті роки називали епохою Елвіса, то 1960-ті роки — це епоха «The Beatles», яка стала початком британського року.

Ця «ліверпульська четвірка» перевернула світ із ніг на голову та стала зразком для наслідування для цілих поколінь молодих людей. До складу легендарного квартету входили Джон Леннон, Пол Маккартні, Джордж Харрісон і Рінго Старр.

Почавши з наслідування класиків американського рок-н-ролу 1950-х років, «The Beatles» з роками виробили власний стиль. Їхня творчість здобула всесвітнє визнання, породивши глобальне явище під назвою «бітломанія». Вплив «The Beatles» відчули на собі майже всі рок-групи.

Пол Маккартні, Джон Леннон. «Let It Be»; «Yesterday».

Більшість пісень колективу написані Дж. Ленноном і П. Маккартні. Кожна пісня митців — це маленький шедевр. За версією журналу «The Rolling Stone», «The Beatles» належить перше місце у списку найвидатніших виконавців усіх часів.

Цікавинка

Починаючи з 2001 року за рішенням ЮНЕСКО (організації ООН із питань науки, освіти та культури) 16 січня відзначається як Усесвітній день «The Beatles». Ця дата обрана не випадково: саме 16 січня 1957 року в місті Ліверпулі на вулиці Метьюз-стріт відкрився клуб «Cavern» («Печера»), звідки розпочали свій шлях до світової слави тоді ще нікому невідомі молоді музиканти — Джон Леннон, Пол Маккартні і Джордж Харрісон. Пізніше до них приєднався Рінго Старр.

«Пісні, що об'єднують людство» — так називався грандіозний концерт сера Пола Маккартні, що відбувся 2008 р. в Києві. На майдані Незалежності звучали пісні легендарного квартету, яким підспівували сотні тисяч його прихильників.

Запитання та завдання

- * Чи знаєте ви, як склалась доля кожного з учасників квартету «The Beatles» після 1970 року?
- * Які альбоми цього легендарного колективу вам відомі?
- * Поміркуйте: що допомогло учасникам колективу стати успішними? Чому й сьогодні творчість групи є еталоном досконалості?

Пізнаємо разом

Зробіть серію презентацій, у якій розкажіть про історію рок-музики в Україні.

Організуйте вечір виконання хітів «The Beatles» під караоке або інший музичний супровід.

У вільний час

Дізнайтеся більше з інших джерел про творчість квартету «The Beatles». Перегляньте відеоматеріали його виступів.

https://www.youtube.com/watch?v=laRyswIO_-g

Як ви вважаєте, що в творчості квартету «The Beatles» підкорило серця прихильників?

«Шоу має тривати!»

«Queen» — британська рок-група, яка здобула всесвітнє визнання, відомість і популярність у середині 1970-х років. Цей гурт і нині називають культовим, він і досі має мільйони прихильників. Його композиції «We Will Rock You», «Bohemian Rhapsody», «We Are The Champions», «The Show Must Go On» стали справжньою класикою рок-музики.

Розкажіть, що вам відомо про творчість цього видатного колективу та його лідера Фредді Мерк'юрі.

Де ви чули композиції «Queen»? Чи є серед них такі, що стали вашими улюбленими?

До «зоряного» складу групи входили Фредді Мерк'юрі (композитор, фортепіано, вокал, гітара), Браян Мей (композитор, гітара), Джон Дікон (бас-гітара, ритм-гітара), Роджер Тейлор (ударні).

Рок-гурт «Queen»

Емблема «Queen»

Історія легендарного колективу починалася з гурту «Smile» («Усмішка»), до складу якого входили Браян Мей, Тім Стаффел і Роджер Тейлор. Тоді цей гурт грав на «розігріві» у популярної рок-групи «Pink Floyd».

Остаточний зірковий склад сформувався в 1970 році, коли до гурту приєднався Фредді Мерк'юрі (справжнє ім'я — Фарух Бульсара), який став його лідером і придумав нову назву — «Queen».

Фредді Мерк'юрі був високоосвіченою і художньо обдарованою особистістю. Його унікальні вокальні дані, дивовижний, рідкісної краси голос із майже необмеженим діапазоном давали змогу виконувати оперні арії, рок-н-рол і найскладніші рок-композиції.

Фредді був великим майстром шоу, що супроводжувало кожний виступ «Queen». На концертах групи завжди панувала атмосфера свята. «Я не намагаюся змінити світ за допомогою нашої музики. Мені подобається, що після концерту “Queen” публіка розходиться, відчуваючи переповненість видовищем», — казав він. Не «навантажувати» слухачів проблемами, а подарувати відчуття позитиву й радості життя у всіх його яскравих проявах митець вважав найважливішим для себе. Хіба не є це бажанням «змінити світ на краще»? Слухаючи композиції легендарного гурту, ми відчуваємо потужну духовну енергетику їхніх творців, які стверджують: «Життя прекрасне!», «Ми — чемпіони!».

Фредді Мерк'юрі. «We Are The Champions».
Фредді Мерк'юрі, Монсеррат Кабальє. «Barcelona».

Яке враження справила на вас пісня у виконанні геніального дуету оперної примадонни і рок-вокаліста?

«Піснею тисячоліття» називають славнозвісну **«Богемську рапсодію»**. У цій композиції поєдналися елементи різних музичних жанрів — опери, рок- і поп-музики, окремі фольклорні мотиви. Відео, що було знято до композиції, стало одним із перших кліпів у світі. Оригінально й вигадливо цей кліп

Кадр із кліпу «Bohemian Rhapsody»

Пам'ятник Фредді Мерк'юрі (1946–1991) в Монтре. Швейцарія

сприймається й сьогодні. Креативні ідеї Фредді Мерк'юрі як талановитого кліпмейкера і в наш час надихають митців.

Фредді Мерк'юрі. «Bohemian Rhapsody».

Однією з найвідоміших пісень гурту є, звичайно, «The Show Must Go On», написана Браяном Меем. Це остання пісня з останнього альбому групи, у записі якого брав участь Фредді Мерк'юрі. Вона звучить наче заповіт, данина світлій пам'яті про великого артиста: «Життя — це шоу. Воно має тривати!»

Браян Мей. «The Show Must Go On» у виконанні групи «Queen» і Фредді Мерк'юрі.

Запитання та завдання

- * Поміркуйте, яку роль відіграв Фредді Мерк'юрі як лідер у творчості колективу.
- * Чи має значення те, що до складу групи «Queen» входили високоосвічені музиканти? Як це позначилося на культурі виконавства, репертуарі та загальній творчості групи?
- * Який слід, на вашу думку, залишила група в музиці та житті людей?

У вільний час

Дізнайтеся більше з інших джерел про творчість групи «Queen» та її лідера Фредді Мерк'юрі.

Чарівність оперети

Жанр оперети має глибокі корені в європейському мистецтві. Його історія починається з музично-комедійних вистав, поширених у багатьох народів. Як самостійний різновид музичного театру оперета виокремилась у Франції в другій половині XIX століття. Її «колискою» стали паризькі бульвари, де здавна процвітало розважальне мистецтво і склалися традиції ярмаркового театру.

Оперета — музично-драматичний твір здебільшого комедійного, розважального характеру, в якому спів і танок поєднуються з розмовними діалогами. Часто її називають музичною комедією.

Одним із засновників французької класичної оперети, її «батьком» став **Жак Оффенбах**, чий творчий стиль, іскрометний і життєрадісний, якнайкраще підходив для цього жанру. Він швидко створював нові яскраві мелодії, не втомлювався дарувати публіці нові твори, змушуючи її полюбити оперету. Серед яскравих оперет композитора — «Орфей у пеклі» і «Синя борода».

Оперета «Орфей у пеклі» викликала неоднозначну реакцію публіки. У фарсовому переказі історії про Орфея помітна гостра пародія на гнітючу атмосферу верхів паризького суспільства того часу. Згодом цей твір із дотепним сюжетом, блискучою музикою і чудовою драматургією став зразком оперети, а славнозвісний «Канкан», який звучить у ньому, — одним із найпопулярніших творів композитора.

Жак Оффенбах
(1819–1880)

Імре Кальман
(1882–1953)

Ференц Легар
(1870–1948)

Жак Оффенбах. «Канкан» з оперети «Орфей у пеклі».

Наприкінці 1870-х років центром розвитку оперети став Відень, яскраво представлений творчістю Йоганна Штрауса-сина («Летюча миша», «Циганський барон»).

Початок ХХ століття відкрив нову сторінку в історії жанру: народився напрям, який отримав назву «нової віденської (неовіденської) оперети». Корифеями цього напрямку стали угорські композитори **Ференц Легар** та **Імре Кальман**. Їхні твори належать до найвищих досягнень мистецтва оперети. Невипадково початок ХХ століття називають часом «великого опереткового Ренесансу», бо оперета знову завоювала світ. Чарівні мелодії з оперет Ференца Легара та Імре Кальмана надзвичайно популярні й у наш час.

*Йоганн Штраус-син. Увертюра до оперети «Летюча миша».
Імре Кальман. «Карамболіна» з оперети «Фіалка Мон-мартру».*

Захопливе мистецтво музичної комедії житиме, допоки існує людство, адже її сюжети — саме життя. Музика опереткової

Сцена з оперети Й. Штрауса «Летюча миша»

класики — промениста, бурхлива, легка, пристрасна — яскрава сторінка не лише мистецького, а й узагалі людського життя.

Запитання та завдання

- * Яке враження справила на вас музика з відомих оперет?
- * Розкажіть про своє ставлення до жанру оперети.
- * Як ви вважаєте, до якого мистецтва — легкого, розважального чи серйозного — належить жанр оперети?

Музичний проект

Спробуйте придумати власний сюжет на тему шкільного життя для створення оперети.

У вільний час

Дізнайтеся більше про жанр оперети і творчість його корифеїв. Послухайте фрагменти оперети І. Дунаєвського «Біла акація».

Перегляньте фільм-оперету «Трембіта» (муз. Ю. Мілютіна), щоб краще зрозуміти особливості жанру.

www.youtube.com/watch?v=Dwyh7FTUGoY

Музичний театр ХХ століття: нові жанри, оновлена мова

У музичному театрі ХХ століття відбулися значні зміни, які привели до появи нових сучасних жанрів, зокрема мюзиклу і рок-опери.

Мюзикл — один із найпопулярніших жанрів сучасного театрального мистецтва. Його популярність зумовлена видовищністю, розмаїттям тем для постановки, необмеженістю у виборі засобів акторської виразності.

Жанр мюзиклу об'єднав кілька видів театрального мистецтва, увібравши елементи опери (спів), балету (хореографія) і драматичної вистави (дія). Своїм виникненням жанр мюзиклу завдячує й *опереті*, спочатку його навіть називали «*оперетою по-американськи*».

Сформувався мюзикл у США: у вересні 1866 року в Нью-Йорку відбулася прем'єра вистави «The Black Crook». Саме її вважають початком нового театру.

Сцена з мюзиклу
Р. Роджерса «Звуки музики»

Сцена з мюзиклу
Е. Ллойда Веббера «Кішки»

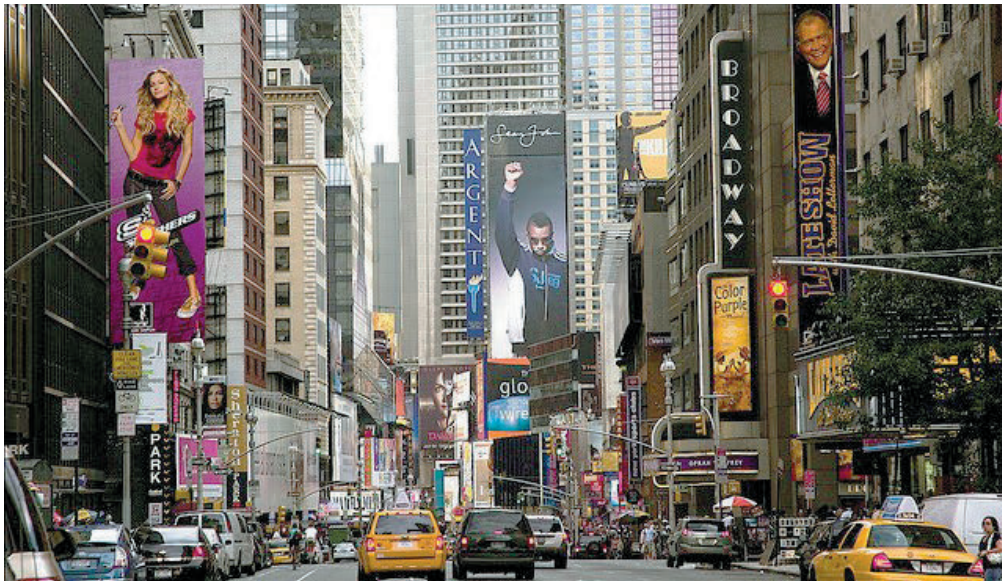
Мюзикл — музично-сценічний жанр, який поєднує в собі ознаки оперети і драматичної вистави, використовуючи виражальні прийоми та засоби сучасної музики і хореографії. Як жанр мюзикл формувався протягом ХХ століття.

Основою багатьох мюзиклів стали твори видатних письменників. Серед відомих мюзиклів — «Моя прекрасна леді» Ф. Лоу (за твором Б. Шоу), «Людина з Ламанчі» Д. Вассермана (за твором М. Сервантеса), «Вестсайдська історія» Л. Бернстайна, «Звуки музики» Р. Роджерса та ін.

Пригадайте, з яким фрагментом мюзиклу Р. Роджерса «Звуки музики» ви познайомились у попередні роки.
Як ви вважаєте, у чому причина популярності цього жанру?

Вулиця Бродвей. Нью-Йорк. США

Розквіт жанру мюзиклу припав на 50–60-ті роки ХХ століття. Постанови мегамюзиклів у сучасних комерційних театрах Бродвею вражали використанням новітніх технічних засобів.

Тріумфальні закордонні гастролі бродвейської трупи з виставою «Моя прекрасна леді» сприяли поширенню цього жанру і в Європі. Світове визнання здобули французькі та англійські мюзикли: «Нотр-Дам де Парі» Р. Коччіанте, «Олівер» Л. Барта, а також славнозвісні «Кішки» Е. Ллойда Веббера.

Мюзикл «Вестсайдська історія» американського композитора Леонарда Бернстайна створений за п'єсою Артура Лоренца. Трагічна історія кохання сучасних Ромео і Джульєти — Тоні й Марі, що належать до різних молодіжних угруповань, — перенесена на вулиці Нью-Йорка. У музиці використано ритми й прийоми джазу, елементи ковбойських, афроамериканських і мексиканських пісень. Цей мюзикл був екранізований і мав приголомшливий успіх.

Сцена з мюзиклу Л. Бернстайна «Вестсайдська історія»

Сцена з рок-опери Е. Ллойда Веббера
«Ісус Христос — суперзірка»

Сцена з мюзиклу Р. Коччіанте «Нотр-Дам
де Парі»

*Л. Бернстайн. Мюзикл «Вестсайдська історія»
(фрагмент).*

«Нотр-Дам де Парі» («Собор Паризької Богоматері») французького композитора **Ріккардо Коччіанте** є одним із найпопулярніших європейських мюзиклів. Найбільш відомим номером цієї вистави стала пісня «Belle» у виконанні чоловічого тріо, у якій виражено палке кохання трьох чоловіків до юної красуні, циганки Есмеральди.

*Р. Коччіанте. Пісня «Belle» із мюзиклу «Нотр-Дам де Парі»
(варіанти).*

У жанрі мюзиклу написано чимало творів для дорослих і дітей. Серед відомих українських мюзиклів — «Як козаки змія приборкували» Ігоря Поклада, «Пригоди Буратіно» Олександра Білаша, «Пригоди на Міссісіпі» Левка та Жанни Колодуб.

Л. Колодуб, Ж. Колодуб. «Пригоди на Міссісіпі» (фрагмент).

Розкажіть, що вам відомо про жанр рок-опери.

Пригадайте українські рок-опери, з якими ви познайомилися раніше.

Поява жанру рок-опери пов'язана з інтенсивним розвитком рок-музики. У цьому жанрі збереглися характерні для класичної опери номери — арії, дуети, тріо, хори, речитативи. Проте в рок-опері застосовуються особлива манера співу, звучання рок-ансамблю разом із класичним оркестром, сучасна хореографія, а також сучасні звукові та світлові ефекти. Найвідомішим у світі прикладом рок-опери є «Ісус Христос — суперзірка» Е. Ллойда Веббера.

Зі сцен українських театрів звучать рок-опери «Джордано» Л. Квінт, «Біла ворона» Г. Татарченка, «Юнона і Авось» О. Рибникова, «Енеїда» С. Бедусенка, «Орфей і Еврідіка» О. Журбіна.

Запитання та завдання

- * Що нового ви дізналися про жанри мюзиклу і рок-опери?
- * Чим збагатило вас — духовно й інтелектуально — знайомство з новими музично-театральними жанрами?

Пізнаємо разом

Проведіть диспут на тему «Рок-опера — розвиток рок-музики чи криза театрального мистецтва?»

Музичний проект

Створіть мюзикл на шкільну тематику. За основу візьміть цікаві шкільні історії, використовуйте улюблені мелодії та власні тексти.

У вільний час

Дізнайтеся більше з інших джерел про вистави, що вас зацікавили. Розкажіть про них своїм однокласникам.

Перегляньте фрагмент рок-опери «Енеїда».

www.youtube.com/watch?v=VQ8WEQ2ayyA

Яке враження на вас справили художнє рішення постановки, акторська гра?

Нові музичні світи. Електронна музика

На зламі XIX і XX століть у мистецтві з'являються нові течії, які характеризуються руйнуванням класичних традицій і пошуками нових форм і засобів виразності.

До нових течій музичного мистецтва належить ряд напрямів, серед яких є так звана конкретна музика, додекафонія, електронна музика. Усі течії поєднує пошук нових музичних барв і нетрадиційних звучань. Серед відомих композиторів-новаторів — Арнольд Шенберг, Алан Берг, Джон Кейдж, а також Альфред Шнітке, українські композитори Валентин Сильвестров, Леонід Грабовський та ін.

Багато нових напрямів являли собою сміливі музичні експерименти, але їхні цікаві знахідки залишилися в арсеналі композиторських засобів і сьогодні.

Арнольд Шенберг
(1864–1951)

Альфред Шнітке
(1934–1998)

Валентин Сильвестров

Розкажіть, що вам відомо про електронну музику і широке застосування новітніх технологій у сучасній музичній творчості.

Електронна музика — це музика, створена з використанням електромузичних інструментів і технологій, частіше за допомогою електронних засобів (синтезатори, комп'ютери) та спеціальних комп'ютерних програм.

Початком електронної музики стали дослідження інженера Л. Термена, який у 1919 році створив перший у світі концертний електроінструмент, названий на його честь «терменвокс». Пізніше цей винахід застосували у своїх творах багато композиторів.

Як особливий напрям електронна музика формується на початку 1950-х років, тоді ж утвердилась її назва. Після появи магнітофона й плівки композитори почали використовувати ці засоби, щоб створити нову техніку написання музики, у якій

Терменвокс

Студійний синтезатор

Електрогітара

Лазерна арфа

головну роль відігравав би записаний звук. Цю техніку композиції назвали **конкретною музикою**. Композитори створювали фонограми із записаних фрагментів природних (голоси птахів, шум вітру, дощу) та індустріальних (шум машин, гуркіт верстатів, скрегіт металу) звуків. Перші твори, виконані в техніці конкретної музики, змонтував французький звукорежисер П'єр Шеффер.

У 1960-ті роки виокремлюються три течії електронної музики: магнітофонна, комп'ютерна і «жива електроніка». Із появою студійних і концертних синтезаторів електронна музика активно проникає в різні музичні жанри. Вона стає невід'ємною частиною сучасної музичної культури, до електронної музики звертається чимало сучасних митців. Сьогодні електронна музика включає багато різних стилів: від експериментальної академічної до популярної електронної танцювальної музики.

Де в наш час можна почути електронну музику?

У всьому світі відома яскрава творчість **Жана-Мішеля Жарра** — французького композитора, мультиінструменталіста

Лазерне шоу Жана-Мішеля Жарра

і «лазерного художника». Митця навіть називають винахідником і «хрещеним батьком» духовної музики майбутнього — new age music. У своїх композиціях митець не лише майстерно змальовує різні стани природи й буття, а й створює під свою музику грандіозне лазерне шоу, перетворюючи звичайні предмети на дивовижне видовище.

Серед найвідоміших альбомів композитора — «Oxigen» («Кисень»), «Equinoxe» («Рівнодення»), «Zoolook» («Зоопогляд»), «Magnetic Fields» («Магнітні поля»).

Жан-Мішель Жарр. «Oxigen».

Які відчуття викликала у вас музика Ж.-М. Жарра?

Як ви вважаєте, чому його музику називають «музикою майбутнього»?

У ХХІ століття електронна музика увійшла як один із музичних жанрів, що розвиваються найдинамічніше. Цьому процесу посприяла доступність створення музики, адже за допомогою новітніх комп'ютерних програм можна створити досить

якісну електронну композицію. Середовищем її звучання стали концертні зали, стадіони, молодіжні клуби. Клубну музику можна часто почути в композиціях сучасних поп- та хіп-хоп-виконавців.

В українському музичному мистецтві електронна музика також знайшла своїх творців. До відомих українських композиторів електронної музики можна віднести І. Небесного, К. Цепколенка, Л. Юріну, А. Загайкевича.

Запитання та завдання

- * У яких жанрах сучасного музичного мистецтва електронна музика відіграє важливу роль?
- * Чим зацікавила вас електронна музика? Чи спонукала до власних експериментів?

Музичний проект

Створіть композицію «Лісова пісня» або «Колискова моря», використавши аудіозаписи голосів птахів та інших звуків природи.

У вільний час

Перегляньте фрагмент лазерного шоу «Dubstep dance».

www.youtube.com/watch?v=AgW9PNGJ4SY

Що вас вразило в цьому шоу? Які види мистецтва поєднались у ньому?

Новітні музичні явища і вподобання сучасного слухача

«Кожен обирає для себе», — так можна сказати про наші музичні вподобання. Для сучасного слухача музичне мистецтво пропонує дуже широкий спектр жанрів та напрямів: класична музика з її надзвичайним багатством звучань; джаз, сповнений невичерпних імпровізацій; енергійний рок; фольклорна музика, що виражає самотність і багатогранність народної душі. У лексикон сучасної людини давно увійшло поняття «поп-музика».

Поп-музика — окремий вид сучасного музичного мистецтва, що являє собою сукупність різноманітних стилів і жанрів переважно розважального естрадного характеру.

Мадонна

Вітні Х'юстон
(1963–2012)

Френк Сінатра
(1915–1998)

Якій музиці віддаєте перевагу ви? Які її напрями вас найбільше приваблюють?

Основні риси поп-музики — простота й невибагливість інструментального супроводу та мелодійність композицій, де центральну роль виконують вокал і ритм. Головна форма композиції в поп-музиці — пісня, зазвичай присвячена особистим почуттям.

Попередниками поп-музики були народна музика, балада та міський романс, а розвиток цього виду сучасного музичного мистецтва в різних країнах відбувався паралельно із джазом та роком (США, Велика Британія), шансоном (Франція) та іншими. Отже, поняття «популярна музика» означає зрозуміло викладену, загальнодоступну, широковідому — таку, що користується загальним визнанням у певний період. Водночас поняття «естрадна музика» визначає спрямованість на конкретне середовище побутування (естраду), попит у певної вікової категорії.

Значною мірою на розвиток світової поп-музики вплинула американська художня культура. Чимало виконавців із різних країн рівнялись на зірок американської естради, намагалися наслідувати їхні сценічні образи, здобуваючи цим популярність на батьківщині.

Легендою американської естради в середині ХХ ст. став відомий співак Френк Сінатра, чия слава в усьому світі не згасає й досі. Пісні в його виконанні увійшли до класики світового музичного мистецтва, ставши кращими взірцями естрадно-джазової манери співу. Його відома пісня «Нью-Йорк, Нью-Йорк» є своєрідною візитівкою естради США. Пізніше з'явилися такі

Майкл Джексон
(1958–2009)

мегазірки поп-музики, як Майкл Джексон, Мадонна, Вітні Х'юстон. Їхня творчість — це знакове явище світової культури ХХ століття.

«You are not alone» («Ти не самотній»), «Black or White» («Чорний чи білий») у виконанні Майкла Джексона.

Справжнім проривом у поп-музиці стала поява стилю диско, що втілювався у творчості таких груп, як «АВВА» (Швеція) і «Boney M» (Німеччина). Розвиток цього стилю спричинив витіснення рок-н-ролу як основного танцю. Із того часу в поп-музиці танцювальний напрям стає одним з основних. Музиці диско притаманний чіткий ритм ударних, швидкий темп.

Диско — стиль популярної танцювальної музики, що характеризується рівномірним підкресленим ритмом, провідною роллю вокалу, клавішних, струнних та електронних інструментів.

Гурт «АВВА»

Гурт «Boney M»

«Happy New Year» у виконанні гурту «ABBA», «Sunny» у виконанні «Boney M».

У сучасній українській поп-музиці представлені майже всі музичні напрями. Популярність багатьох вітчизняних виконавців давно вийшла за межі України. Розвивається також українська рок-музика. Серед найвідоміших її сучасних представників рок-гурти різного напрямку: «Воплі Відоплясова», «Океан Ельзи», «Плач Єремії». Однією з найвідоміших пісень «Океану Ельзи» є знаменита «Все буде добре!», що дарує море позитиву і надію на краще майбутнє.

Розкажіть про своїх улюблених українських виконавців. Що в їхній творчості вас приваблює?

Гурт «Океан Ельзи». «Все буде добре!»

Різні жанри музичного мистецтва — і легкі, і серйозні — завжди знаходили свого слухача. Музичне мистецтво об'єднує

Виступ гурту «Океан Ельзи». Лідер і вокаліст — Святослав Вакарчук

людей почуттям захоплення та розуміння прекрасного, звертаючись до вічних тем і даруючи яскраві барви життя.

Запитання та завдання

- * Розкажіть про ваше ставлення до сучасної поп-музики.
- * Чи вважаєте ви поп-музику важливою частиною сучасного музичного мистецтва?
- * Яку роль, на вашу думку, відіграє поп-музика в нашому житті?

Музичний проект

Підготуйте презентацію, присвячену творчості свого улюбленого виконавця і його ролі в сучасній музиці.

У вільний час

Перегляньте відеокліп, знятий на пісню «Earth Song» («Пісня Землі») у виконанні М. Джексона.

<http://video.i.ua/user/736413/9453/93830/>

Яка важлива тема порушена в ньому?

Видатні постаті музики

Крізь віки дійшла до нас могутня музика великого німецького композитора **Йоганна Себастьяна Баха**. Його феномен не має собі рівних у світовому музичному мистецтві. Жоден із композиторів не впливав на творчість музикантів наступних поколінь такою мірою, як великий Й. С. Бах. І сьогодні його музика є взірцем духовної та музичної гармонії.

Розкажіть, що вам відомо про життя і творчість Й. С. Баха. Пригадайте твори композитора, які ви вивчали в попередні роки.

Творчість видатного митця стала відомою широкому колу слухачів після майже столітнього забуття. Її осягнення почалось 1829 року з виконання в Лейпцигу композитором Ф. Мендельсоном

Йоганн Себастьян Бах
(1685–1750)

Рукопис сонати для скрипки
Баха

«Страстей за Матвієм». У звучанні цього твору відкрилася у всій своїй величчі могутня постать Й. С. Баха.

Улюбленим інструментом композитора був орган, незмінний супутник усього його творчого шляху. Ще за життя Й. С. Бах здобув славу віртуоза-органіста і майстра імпровізації. Мабуть, саме з блискучої імпровізації народилася і славнозвісна «Токата і fuga ре-мінор», створена композитором у молоді роки.

Токата — твір для клавішних інструментів (клавесина, органа), витриманий у швидкому, чітко ритмованому русі з характерною ударною «молоточко-подібною» технікою виконання.

Фуга — твір поліфонічного складу, що ґрунтується на послідовному повторенні однієї теми в усіх голосах.

Серед інших органних творів «Токата» вирізняється рідкісним багатством і розмаїттям звучань. Це справді один із найвидатніших творів Й. С. Баха, написаних для органа. Він відкривається урочистим вступом. За першою віртуозною частиною йде fuga, кожна наступна фраза якої перетворюється на більш складний візерунок. У фузі найповніше розкривається звучання всього діапазону органа. Фінальні такти твору вражають величчю.

Йоганн Себастьян Бах. «Токата і fuga ре-мінор».

Яке враження справила на вас музика великого композитора?

Як ви гадаєте, чому музику Й. С. Баха слухають і в наш час?

Й. С. Бах був геніальним новатором свого часу, який відкрив для розвитку світової музичної культури нові перспективи. Його могутній вплив позначився на творчості композиторів наступних поколінь. Серйозна класична музика привертає увагу і сучасних музикантів. Вони здійснили чимало обробок і аранжувань класичних творів. Серед цих обробок є оригінальні творчі рішення, виконані яскраво, художньо, з фантазією. Один із найсміливіших експериментів належить Жаку Лузьє, який створив джазові імпровізації на основі творів Баха.

Йоганн Себастьян Бах. «Токата і фуга ре мінор» у сучасній обробці.

Послухайте та розучіть пісню композитора Лори Квінт «Здрастуй, світ!». Чи є спільні образи у пісні сучасного композитора та музиці Й. С. Баха?

ЗДРАСТУЙ, СВІТ!

Вірші В. Кострова (пер. В. Федоренка)

Музика Л. Квінт

Світ прокинувся, мов дитятко,
Сонце сяє в небесах,
І веселе мчить лошатко
У завітчаних полях.
Грива стелється, мов хвиля,
Зірка грає на чолі.
Світе, хочеш бути щасливим?
Тож будь мирним назавжди!

Приспів:

Здрастуй, світ! Здрастуй, друг!
Пісні щедрий виднокруг!
Здрастуй, день, здрастуй, мить!
Неба осяйна блакить!

Здрастуй, дім! Здрастуй, даль!
Здрастуй, радість і печаль!
Давнина і майбуття!
Здрастуй, молоде життя!

Якщо світ такий крилатий
І насправді, і вві сні,
Хай навчить нас всіх лошатко
Сонцю вірити й траві
І ловити пісню й казку
У коштовні неводи.
Світе, хочеш бути гарним?
Тож будь мирним назавжди!

Приспів.

Ноти

Пам'ятник Й. С. Баху.
Лейпциг, Німеччина

Дім-музей Й. С. Баха.
Ейзенах, Німеччина

Запитання та завдання

- * Зіставте звучання «Токати і фуги ре-мінор» Й. С. Баха у класичному варіанті та сучасному аранжуванні. Якими засобами музичної виразності відтворено зміст (образи) цих творів?
- * Як би ви пояснили відомий вислів Людвіга ван Бетховена про Баха: «Не струмком! Морем повинен він називатися!» (слово Bach у німецькій мові означає «струмок»).

Пізнаємо разом

Складіть музичний альбом «Музика Баха в сучасному виконанні»: доберіть аудіозаписи аранжувань творів композитора, зроблені музикантами різних музичних напрямів.

Музичний проект

Запропонуйте сюжет відеокліпу до пісні «Здрастуй, світ!».

У вільний час

Послухайте музику Й. С. Баха на власний вибір. Які почуття охоплюють вас під час її звучання?

Лірична сповідь душі

Безмежний світ музики видатного німецького композитора **Людвіга ван Бетховена** вражає своїм розмаїттям і неперевершеною емоційною глибиною. Усе життя митець намагався реалізувати свій багатогранний талант. Він створював прекрасні концерти та зворушливу камерну музику, які повною мірою відображали його пристрасну натуру. Доля завдала композитору жорстокого удару, позбавивши його слуху. Але завдяки сильному характеру та незламній волі він зумів вийти переможцем із цієї нерівної битви.

Пригадайте твори видатного композитора, які ви вивчали раніше. Яке враження справила на вас ця музика?

Яка тема, на вашу думку, є головною в творчості композитора?

Поряд із музикою, що «має викрешувати вогонь із людських сердець», у доробку композитора є й справжні перлини любовної лірики. Одна з них — усім відома фортепіанна мініатюра «Елізі». Усього Л. Бетховен написав 24 багателі (у перекладі з французької — дрібничка), призначених для виконання музикантами-любителями. Чиста, переливчаста мелодія кохання нагадує ніжний легкий подих вітерцю.

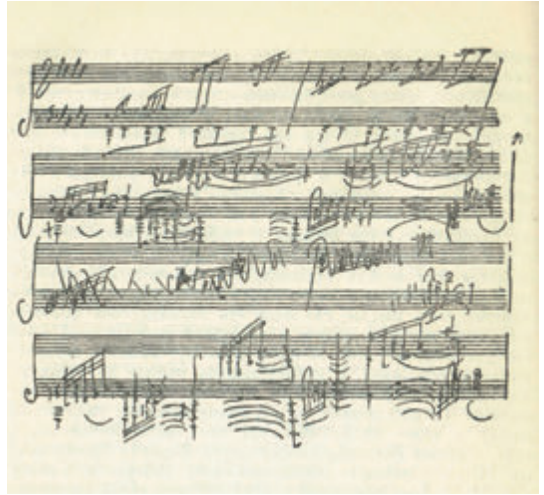

Людвіг ван Бетховен. «Елізі».

Серед численних сонат композитора Сонаті № 14 належить особливе місце. У час її написання митця супроводжував успіх, його твори набували популярності. Однак цей твір став знаковим у долі Л. Бетховена. У ньому композитору вдалося

Людвіг ван Бетховен
(1770–1827)

Рукопис Сонати № 14 Л. ван Бетховена

повною мірою розкрити складну гаму почуттів людини, торкнувшись потаємних струн душі. Доти це не вдавалося зробити ще жодному митцеві.

Цікавинка

Створення Сонати № 14 пов'язане з драматичною подією в житті Бетховена — коханням, яке лишилося нерозділеним. Сповнений ніжних почуттів до своєї талановитої учениці — юної аристократки Джульєтти Гвіччарді, митець розумів, що його надії на щастя марні. Саме особисті переживання зрештою знайшли вихід у геніальній музиці.

Джульєтта Гвіччарді

Автор назвав свій твір «сонатою на зразок фантазії», підкреслюючи цілковиту свободу композиції. Крім того, за цією

сонатою міцно закріпилася популярна назва — «Місячна». Назва не належить Бетховену, а з'явилася завдяки поетичній уяві сучасника композитора, німецького поета Л. Рельштаба. Музику першої частини Сонати № 14 він порівнював із картиною місячної ночі.

У стан глибокої задуми занурює музика I частини, яка звучить наче сповідь стражденного серця. У зосередженому стриманому звучанні можна почути три мелодичні лінії: скорботно-глибокий бас, одноманітно-безупинний рух середнього голосу та печальну, ніби застиглу, мелодію душі, яка плаче. Нескінченна печаль, спокій безнадійного відчаю і прийняття своєї долі.

Людвіг ван Бетховен. Соната № 14, I частина.

Задумливо-скорботну музику змінює грайливо-легкий та витончено-танцювальний наспів II частини. Хтось вважає її спогадами про минуле щастя, хтось — музичним портретом юної красуні, чарівним і легковажним водночас, а хтось — музичним пейзажем. «Квіткою між двома безоднями» назвав цю музику Ференц Ліст, неперевершений виконавець сонати Людвіга ван Бетховена. Між скорботою і бурею, що спалахне у фіналі.

Музика III частини пройнята бунтівним і пристрасним духом боротьби з долею. Усе як у житті: жити — значить боротися, перемагати страждання, незважаючи на всі випробування, і в цій боротьбі людина набуває сили.

Видатний композитор Дмитро Кабалевський так охарактеризував сонату Бетховена: «...Сприймайте її не тільки своїм слухом, але й усім серцем! І... ви почуете у I частині таку скорботу, якої ніколи раніше не чули; у II частині — таку світлу і в той же час таку сумну усмішку <...>, а у фіналі — таке непереможне прагнення вирватися з кайданів страждань та печалі...».

Однією з найкращих сучасних обробок Сонати № 14 є обробка Річарда Клайдермана. Послухайте її з однокласниками.

Людвіг ван Бетховен. Соната № 14, I частина (сучасна обробка Р. Клайдермана).

Людвіг ван Бетховен став першим «вільним художником» серед європейських композиторів. Він створив власний стиль, у якому яскраво проявилася творча індивідуальність митця. У музиці композитора немає класичної вишуканості, пропорційності, навпаки, вона справляє враження творчого експромту. «Музика має викрешувати вогонь із людських сердець», — так визначив власне бачення музичного мистецтва сам композитор.

Запитання та завдання

- * Які нові риси звучання та образного змісту ви відкрили для себе у творах Л. Бетховена, що прозвучали на уроці?
- * Розкажіть про свої враження від прослуханих творів.
- * Чому, на вашу думку, Соната № 14 є однією з найбільш популярних у наш час?

Пізнаємо разом

Доберіть твори образотворчого мистецтва та літератури (поезію), що найбільше асоціюються з «Місячною сонатою». Презентуйте свою добірку в творчому проєкті «Чарівна мова мистецтва».

У вільний час

Дізнайтеся більше з інших джерел про життя і творчість Л. ван Бетховена і про музику, в якій він передав романтичні почуття.

Новаторство, що стало класикою

Сергій Прокоф'єв — один із видатних композиторів-новаторів ХХ століття. Його творчість вражає жанровим розмаїттям і багатством утілених образів. Опери і балети, симфонії та концерти, кантати й ораторії, сонати і сюїти, пісні та музика для театру і кіно — усі ці твори є зразками унікального й неповторного творчого стилю видатного майстра.

Пригадайте і розкажіть про твори композитора, відомі вам із попередніх класів. Чим вони вам запам'яталися?

Народився майбутній композитор в Україні. У дитинстві Сергій пробував писати опери і серйозно займався композицією. Згодом, коли юнак став студентом Петербурзької консерваторії, його педагогами були відомі композитори М. Римський-Корсаков і А. Лядов.

Сергій Прокоф'єв
(1891–1953)

Сцена з балету С. Прокоф'єва «Попелюшка»

Ранні твори композитора вражали яскравістю образів і виражальних засобів, незвичністю нової музики. Деякий час він гастролював країнами світу, виступав у США, Японії, Франції, де здобув визнання як композитор і видатний піаніст. Але йому вкрай не вистачало життєдайної сили рідної землі. Тому 1933 року Прокоф'єв остаточно повернувся на Батьківщину. Із того часу розпочався новий яскравий етап його творчості.

Найвідоміші балети С. Прокоф'єва — «Попелюшка», «Кам'яна квітка» та «Ромео і Джульєтта» — справжні шедеври. У кожному з них композитор переосмислив сюжети відомих літературних творів, утіливши власну ідею про красу людських почуттів і чеснот, що протистоять злу.

Музика до балету «Ромео і Джульєтта» визнана геніальним творінням композитора. Однак справжнє визнання вона здобула не одразу. Спочатку музика здавалася занадто складною і непридатною для хореографії, але з часом її неприйняття перетворилося на справжній триумф.

Балет складається з 52 окремих номерів, які передають загальну сюжетну лінію трагедії англійського драматурга

Сцена з балету С. Прокоф'єва «Кам'яна квітка»

Сцени з балету С. Прокоф'єва «Ромео і Джульєтта»

В. Шекспіра — історію про кохання юнака і дівчини, що належали до ворогуючих родин.

Музика «Танцю лицарів» («Монтеккі й Капулетті») наче уособлює люту ненависть сімей одна до одної, що передано в дисонуючих акордах і грізному звучанні. Середній розділ — витончений танок Джульєтти і Паріса — це одна з найщемкіших сторінок балету. Такий різкий контраст ще яскравіше відтіняє трагізм і страшну руйнівну силу середньовічних забобонів.

С. Прокоф'єв. «Джульєтта-дівчинка», «Танець лицарів» з балету «Ромео і Джульєтта».

Однією з неперевершених виконавиць ролі Джульєтти в балеті С. Прокоф'єва була видатна балерина Галина Уланова. Якщо спочатку вона не розуміла, «як можна танцювати під таку музику», згодом цей балет, ця музика і ця роль стали для великої балерини улюбленими. «Музика Прокоф'єва зливалася з Шекспіром. За всієї новизни й сучасності звучання дивовижна відповідність балету Прокоф'єва трагедії Шекспіра — ось у чому причина успіху цієї вистави», — писала вона.

«Танець лицарів» із балету С. Прокоф'єва «Ромео і Джульєтта»

П'єса Шекспіра про юних закоханих надихала багатьох композиторів. Але жоден із них не перевершив блискучої музики С. Прокоф'єва, яка перетворила п'єсу на дивовижно яскравий драматичний балет.

Запитання та завдання

- * Чим вам подобається балетний жанр?
- * У чому, на вашу думку, полягає новаторство музики С. Прокоф'єва?
- * Які події сучасності ви озвучили б музикою «Танцю лицарів»?

Музичний проект

Складіть галерею портретів відомих танцівників різних країн, які виконували ролі Ромео і Джульєтти.

У вільний час

Перегляньте фільм-балет «Ромео і Джульєтта» з Г. Улановою в головній ролі.

<http://cinema.mosfilm.ru/films/film/1950-1959/romeo-i-dzhulietta/>

Симфонічні фрески

ХХ століття подарувало світу чимало музичних геніїв. Творчості **Дмитра Шостаковича** належить одна з найбільш правдивих і вражаючих сторінок у музичному літописі нашої епохи. Його мистецтво належить до явищ вищого рівня, воно приголомшує слухачів, розповідаючи про насущні проблеми людства. Невипадково для вираження своїх ідей композитор найчастіше звертався до симфонії — найбільш філософського жанру музики.

Головним змістом Сьомої симфонії Д. Шостаковича є протиставлення двох протилежних образів — добра і зла. У I частині твору втілений конкретний програмний задум: вона «...розповідає про те, як у наше прекрасне мирне життя увірвалася страхотлива грізна сила — війна... Експозиція I частини розповідає про щасливе життя людей, упевнених у собі й у своєму майбутньому», — писав митець.

Дві теми мирного життя доповнюють одна одну, створюючи єдиний образ: у першій — розмашистій і сильній, підкреслене вольове начало, а у другій — м'яка наспівність, що уособлює образи рідної природи. Раптом у цю «музику тиші» проникає ледь чутний, але чіткий барабанний дріб, а на його тлі — простенька, ніби іграшкова мелодія. Але поступово вона розростається до гігантських розмірів, одинадцять варіацій теми нашестя виявляють її жахливу сутність. Здається, ніщо не може зупинити цю залізну лавину. Але шлях

Дмитро Шостакович
(1906–1975)

Сцена з балету
«Ленінградська симфонія»
на музику Сьомої симфонії
Д. Шостаковича

їй заступає тема опору (видозмінена перша тема мирного життя), яка звучить наче вигук, сповнений гніву й мужності. Друга тема мирного життя перетворюється на тужливий реквієм за загиблими.

Дмитро Шостакович. Сьома симфонія. I частина.

Якими музичними засобами в симфонії показано образ ворожого нашестя? Прослідкуйте за розвитком теми нашестя. Що в ній залишається незмінним, а що змінюється?

Жахливі події та наслідки Другої світової війни відтворені майже всіма видами мистецтва. Так, художник Б. Прокофєв створив серію картин під назвою «Це не повинно повторитися», у якій висвітлив тему війни, атомного бомбардування японських міст Хіросіми і Нагасакі та закликав до збереження миру на землі.

За мотивами цих картин український композитор **Леонід Грабовський** створив у 1961 році монументальний твір «Симфонічні фрески». За формою цей твір є сюїтою, що складається

Б. Пророков. «Біля Бабиного Яру»

«Хіросіма»

із семи невеликих частин. Кожна (крім першої) має програмну назву, пов'язану з певним малюнком художника: «Авторська передмова», «Тривога», «Наліт», «У руїнах», «Мати», «Хіросіма» та «Прокльон катам». Образ кожної «фрески» розкривається оригінальними музичними засобами, притаманними типу мислення композитора-авангардиста. Своїм твором митець закликає: «Ні війні! Це не повинно повторитися!»

Леонід Грабовський.
Симфонічні фрески «Це не повинно повторитися!»

Леонід Грабовський

Воєнна тематика поширена й у творчості українських композиторів-піснярів. Незгасний біль матерів, діти яких не повернулися з війни, виражений у трагічній «Баладі про мальви» Володимира Івасюка.

БАЛАДА ПРО МАЛЬВИ

Вірші Богдана Гури

Музика Володимира Івасюка

Заснули мальви біля хати,
Їх місяць вийшов колихати.
І тільки мати не засне,
Мати не засне,—
Жде вона мене.

Приспів:

О, мамо рідна, ти мене не жди,
Мені в наш дім ніколи не прийти.
З мого серця мальва проросла
І кров'ю зацвіла.

Не плач, не плач, бо ти вже не одна,
Багато мальв насіяла війна.
Вони шепочуть для тебе восени:
«Засни, засни, засни, засни...»

У матерів є любі діти,
А у моєї — тільки квіти.
Самотні квіти під вікном,
Квіти під вікном
Заснули вже давно.

Приспів.

Як сонце зійде — вийди на поріг,
І люди схиляться тобі до ніг.
Пройдися полем — мальви
буйних лук
Торкнуться твоїх рук.

Життя — як пісня, що не віддзвенить.
Я в мальві знов для тебе буду жить.
Якщо ж я ласку не встигла принести —
Прости, прости, прости, прости.

Ноти

Запитання та завдання

- * Чим схожі твори Д. Шостаковича і Л. Гравовського?
- * До чого закликають нас митці?
- * Чому, на вашу думку, обидва твори можна назвати «симфонічними фресками»?

Музичний проект

Підготуйте у своїй школі захід під назвою «Це не повинно повторитися!» або «А музи не мовчали», запропонуйте музичне оформлення.

У вільний час

Дізнайтеся більше з інших джерел про творчість композиторів, чия музика вас зацікавила.

Симфонічні полотна

Симфонічна музика — дивовижне мистецтво, одне з найяскравіших проявів фантазії та творчої енергії митців. Її жанрове розмаїття допомагає передавати світ ідей і образів, гармонію і дисгармонію життя, найтонші відтінки почуттів. «Звуковим чудом» називають симфонічний оркестр, адже палітра його виражальних засобів є винятково різноманітною і спроможна змалювати дивовижні полотна.

Пригадайте жанри симфонічної музики, з якими ви познайомилися минулого року.

Які симфонічні твори найбільше запам'яталися і сподобалися вам?

Одним із видатних майстрів симфонічної музики є німецький композитор **Ріхард Вагнер**, чия обдарованість найяскравіше проявилася в оперному жанрі.

Симфонічний оркестр

Ріхард Вагнер
(1813–1883)

Там, де оркестр виступає самостійно, — в увертюрах, вступках, антрактах, оркестрових картинах — народжуються рідкісні за образною силою інструментальні полотна, що стали шедеврами програмної симфонічної музики.

Вагнер значною мірою збагатив виражальні можливості оркестру. Музика композитора в оркестровому виконанні сповнена життя, звучить соковито і міцно, спалахуючи безліччю барв. Серед найвідоміших оркестрових оперних епізодів Вагнера — увертюри до опер «Лоенгрін», «Летючий голландець», «Тангейзер», «Трістан та Ізольда», а також «Шелест лісу» і «Політ валькірій» із «Кільця Нібелунга».

Монументальна тетралогія «Кільце Нібелунга» складається з чотирьох опер: «Золото Рейну», «Валькірія», «Зігфрід», «Загибель богів». Найпопулярнішим фрагментом цього твору

Сцена з опери «Валькірія»

стала яскрава симфонічна картина «Політ валькірій» з опери «Валькірія». «Високо в горах звучить переможний клич валькірій. Войовничі діви злітаються на своїх повітряних конях, збираючи душі загиблих воїнів...»

Ріхард Вагнер. «Політ валькірій» з опери «Валькірія».

Чи не найвідомішим твором симфонічної музики ХХ століття стало славнозвісне «Болеро» французького композитора Моріса Равеля. Ця музика з'явилася на світ майже випадково, але саме вона перетворила добре відомого в себе на батьківщині композитора на світову зірку.

Цікавинка

Спочатку «Болеро» замислювалося як хореографічна картина, призначалося для відомої балерини Іди Рубінштейн, і було написано в ритмі старовинного іспанського танцю. Та після прем'єри балету композитор був приголомшений успіхом твору, який у розмові з друзями називав «оркестровою п'єсою без музики». Але ця музика підкорила глядачів, і незабаром почалося її самостійне життя на концертній естраді, вже незалежно від балету.

Моріс Равель був видатним майстром оркестровки, у тому числі й у пошуках нових тембрів. «Болеро» виконується великим складом оркестру з численною групою ударних інструментів і трьома саксофонами, які додали звучанню легкого відтінку джазовості.

Побудований твір надзвичайно просто: його основу складають три незмінні компоненти — ритм, мелодія і темп. Але завдяки динамічному і тембровому насиченню музики вона перетворюється на картину небаченого розмаху. Незмінні ритм і мелодія переходять від інструмента до інструмента, що разом

Сцена з балетної постановки «Болеро»   Обкладинка аудіодиску

із динамічним наростанням створює незвичайний ефект. Наприкінці твору звучить весь потужний оркестр, мелодія сягає кульмінації, розкриваючись у яскравому фіналі. Останні такти «Болеро» — наче сліпучо-грандіозна хода, що все змітає на своєму шляху.

Моріс Равель. «Болеро».

Запитання та завдання

- * Як ви думаєте, чи є щось спільне між музикою «Політ валькірій» Р. Вагнера і «Болеро» М. Равеля?
- * Якими емоціями збагатила вас музика цих видатних композиторів?
- * Які асоціації викликає у вас кожен твір?

У вільний час

Перегляньте хореографічні картини (варіанти) «Болеро» М. Равеля.

www.youtube.com/watch?v=Ea0lp1cUXTU

Як пластичне мистецтво хореографії виражає звучання твору?

Історія кохання, вічна і сучасна

Опера «Кармен» — геніальний твір, що увічнив ім'я його творця — французького композитора **Жоржа Бізе**. І хоча оперу не одразу прийняла публіка, незабаром твір зазнав небаченого, тріумфального успіху. Мільйони людей у всьому світі відвідують театри, щоб насолодитися безсмертними мелодіями цього видатного шедевра.

«Духмяною квіткою дивовижної краси» назвав музику Бізе Петро Чайковський.

Опера написана на сюжет новели Проспера Меріме і розповідає трагічну історію кохання циганки Кармен і солдата Хозе. Головні герої опери — прості люди з народу, їхнє життя показане на тлі яскравих і життєрадісних народних сцен, що надає опері оптимістичного звучання всупереч трагічній розв'язці. Цим твором композитор започаткував новий жанр реалістичної

Сцена з опери Ж. Бізе «Кармен»

опери, яка увібрала в себе все найкраще, що існувало раніше: яскравість театральної дії, витонченість у розкритті душевної драми і яскраві масові народні сцени.

Пригадайте фрагменти опери «Кармен», відомі вам із попередніх років. Чим подобається вам ця музика?

Основою музичного розвитку є три теми, пов'язані з образами головних героїв: це тема пристрасті Кармен, тема кохання Хозе і тема тореадора Ескамільйо.

Найбільш яскравими фрагментами опери є мелодії вихідної арії Кармен, відомої як «Хабанера» та «Куплети тореадора» (партія тореадора Ескамільйо).

Хабанера — народний танець-пісня, який виник на Кубі, пізніше здобув широку популярність в Іспанії.

О. Головін. Ескізи костюмів Кармен, Хозе, Ескамільйо

Жорж Бізе. «Хабанера Кармен», «Куплети тореадора» (фрагменти опери «Кармен»).

Видатна опера Жоржа Бізе надихала митців нових поколінь на творчий пошук, написання власних талановитих творів. Прикладом цього є балет «Кармен-сюїта», написаний відомим композитором Родіоном Щедріним. Блискуча оркестрова транскрипція по-новому розкрила глибину образів знаменитої опери мовою хореографії. Прем'єра одноактного балету «Кармен-сюїта» відбулася 1967 року на сцені Большого театру. Головну партію в ньому виконала видатна балерина Майя Плісецька, а постановку здійснив знаменитий кубинський хореограф Альберто Алонсо.

Транскрипція — вільна обробка музичного твору для інших інструментів.

Сцена із сучасної постановки Р. Щедріна «Кармен-сюїта»

Чому Р. Щедрін звернувся в «Кармен-сюїті» саме до музики опери? Композитор пояснив це так: «Образ Кармен став узагальненим завдяки музиці Жоржа Бізе. “Кармен” без Бізе завжди нестиме якое розчарування... Публіка завжди чекатиме на знамениту арію тореадора, без неї вважатиме себе обманутою в найкращих сподіваннях... Надто міцно пов’язана наша пам’ять із музичними образами безсмертної опери. Так виникла думка про створення транскрипції».

Створюючи балет на основі музики Ж. Бізе, композитор спирався саме на сюжет оперного варіанта (а не новели Меріме). Його ідея — конфлікт волелюбної особистості із «суспільством масок», людей-маріонеток, які жахаються проявів незалежності духу і несхожості з ними самими.

Оркестрове рішення тісно пов’язане з драматургією балету. Незвичний, на перший погляд, склад оркестру — струнні й ударні — переконливо компенсував відсутність співу і надав танцювальному ритму чіткості та рельєфності.

Склад оркестру для виконання «Кармен-сюїти»

Афіша «Кармен-сюїти»

«Кармен-сюїту» виконують як оркестровий твір (сюїта, що складається з 13 частин) і як балет, що став одним із найпопулярніших творів цього жанру.

Ж. Бізе — Р. Щедрін. «Кармен-сюїта» (фрагменти).

Запитання та завдання

- * Чому, на вашу думку, опера Ж. Бізе набула широкої популярності?
- * Як в опері «Кармен» та балеті «Кармен-сюїта» передано національні риси іспанської культури?
- * Яке враження справила на вас музика «Кармен-сюїти»? Що новго додав у трактування твору Р. Щедрін?

Пізнаємо разом

Доберіть фрагменти музики Ж. Бізе з опери «Кармен», за допомогою яких можна скласти музичні портрети головних героїв.

У вільний час

Перегляньте фільм-балет «Кармен-сюїта» з Майєю Плісецькою в головній ролі.

my.mail.ru/inbox/legenda67/video/5509/5539.html

«Легке» і «серйозне» в музиці

Існування «легких» і «серйозних» жанрів у мистецтві є так само природним, як і різноманітне життя людини: в одному випадку вона відчуває потребу відвідати бібліотеку, в іншому — відпочити в колі друзів. Не менш природне й бажання послухати оперну арію або проспівати модний шлягер.

Які музичні жанри ви вважаєте «легкими», а які — «серйозними»?

До жанру розважальної (легкої) музики належить розважально-танцювальна, поп-музика, оперета. Безумовно, свої мистецькі шедеври є і в цій галузі. Серед них прекрасні твори Й. Штрауса, Дж. Гершвіна, The Beatles та ін. Видатні майстри розважального жанру своєю яскравою музикою дарують світу відчуття краси, пробуджують у людях високі ідеали, а це під силу тільки справжньому мистецтву.

«Легке» й «серйозне» в мистецтві, як і в житті, не завжди існують окремо, вони взаємодіють, взаємопроникають одне в одне. Останнім часом стало звичним чути у виконанні естрадних співаків романси, арії з опер і мюзиклів, а оперні співаки, навпаки, виконують естрадні пісні, рок-композиції.

Іноді навіть важко визначити, до якого жанру — легкого чи серйозного — належить той чи інший твір. Тому поняття «легка музика» можна теж розглядати у двох значеннях: музика, легка за змістом, і музика, легка за сприйняттям. Серед найвідоміших «оперних хітів» — знамениті «Серце красуні» з опери Джузеппе Верді «Ріголетто», «Куплети Мефістофеля» з опери Шарля Гуно «Фауст» та багато інших популярних номерів оперної класики.

Сцена з опери Дж. Верді «Ріголетто»

Сцена з опери Ш. Гуно «Фауст»

Як ви розумієте поняття «серйозна» і «легка» музика? Яка між ними різниця? Поміркуйте.

Чи можуть слухачі завдяки музиці, «легкій за сприйняттям», наблизитися до розуміння серйозної музики?

Чому, на вашу думку, і до серйозної академічної музики застосовуються поняття «хіт», «оперні хіти», «хіти симфонічної музики»?

Опера «Ріголетто» видатного італійського композитора Джузеппе Верді написана за сюжетом драми Віктора Гюго «Король розважається». Основна її ідея — зіткнення чистоти, благородства і безкорисливої любові зі світом егоїзму та несправедливості. Знаменита пісенька Герцога «Серце красуні» характеризує його як безтурботну й легковажну людину, яка звикла брати від життя все, що забажає, і не здатна на сильні почуття.

Дж. Верді. «Серце красуні» з опери «Ріголетто».

Як ви вважаєте, ця арія належить до легкої чи серйозної музики? Чому?

Джузеппе Верді
(1813–1901)

Фінальна сцена опери «Ріголетто»

Опера «Фауст» принесла світове визнання французькому композиторові Шарлю Гуно. У ній митець звернувся до поеми німецького письменника Йоганна Гете. В основі сюжету — старовинна легенда про доктора Фауста, який продав душу дияволу (Мефістофелю) заради досягнення омріяних цілей.

Шарль Гуно (1818–1893)

Т. Штонда у ролі Мефістофеля

В українському оперному мистецтві образ Мефістофеля найяскравіше втілили вітчизняні співаки Тарас Штонда, Анатолій Кочерга, Сергій Магера, Сергій Ковнір.

Найвідоміша арія Мефістофеля — куплети «На землі весь рід людській...» створюють образ стихійної, злої, жорстокої сили, яка панує над людьми. Особливістю цього відомого фрагмента є поєднання стильових рис застільної пісні й стрімкої тарантели. Мефістофель сміється з людей, які гинуть за «ганебний метал» — гроші.

Шарль Гуно. Куплети Мефістофеля з опери «Фауст».

Яке враження справив на вас цей фрагмент опери?

Запитання та завдання

- * Як ви поясните поняття «музика, легка за сприйняттям»? Чи завжди така музика є розважальною?
- * Схарактеризуйте образи і звучання фрагментів з опер «Ріголетто» та «Фауст».
- * Чим зацікавили вас ці відомі оперні фрагменти?

У вільний час

Перегляньте фрагмент фільму-опери «Фауст» і послухайте куплети Мефістофеля у виконанні українського співака А. Кочерги.

<http://www.youtube.com/watch?v=6KmavUN20yc>

За допомогою яких засобів виразності митцеві вдалося втілити художній образ Злого духа?

Щедрі розсипи великого таланту

Арам Хачатурян (1903–1978)

Арам Ілліч Хачатурян — одна з найвидатніших постатей у світовій музичній культурі ХХ ст., митець яскравої, своєрідної індивідуальності.

Він народився неподалік від Тифліса (зараз — Тбілісі). Першими музичними враженнями хлопчика були народні пісні, які співала його мати. Великою подією для нього стала поява в будинку старенького піаніно. Спочатку він пробує награвати на слух мелодії народних пісень і танців, а потім починає створювати й власні простенькі мелодії. Упродовж років навчання Арам самостійно опанував гру на фортепіано й духових інструментах, брав участь у виступах аматорського оркестру. Згодом юнак вирішив присвятити своє життя музичному мистецтву.

Сцена з балету «Спартак»

Сцена з балету «Гаяне»

Сцена «Танець із шаблями» з балету
А. Хачатуряна «Гаяне»

А. Хачатурян. «Вальс»
(драма М. Лермонтова «Маскарад»)

Природний талант, палка любов до музики, наполеглива праця й самовдосконалення — усе це зрештою допомогло А. Хачатуряну стати видатним митцем. Оригінальний і яскравий почерк композитора здобув усесвітнє визнання й завоював чимало прихильників. У творах Арама Хачатуряна спалахують вогняні барви, киплять пристрасті, кружляють у вихорі стрімкі танці. Кожного слухача захоплюють палкий темперамент і життєва сила музики композитора, зачаровують краса і пластичність мелодій.

Звернення до жанру балету зумовлене любов'ю А. Хачатуряна до танцювальних ритмів і схильністю до театральності. Найвідомішими творами композитора є «Спартак» і «Гаяне», що увійшли до золотого фонду світової балетної класики. Балет «Гаяне» був створений 1942 року. Він розповідає про життя людей та їхню любов до Батьківщини, про прагнення до щастя. Одним із блискучих номерів балету є знаменитий «Танець із шаблями», у якому втілені вогненний темперамент, енергія, стрімкий ритм войовничих танців народів Кавказу.

Арам Хачатурян. «Танец із шаблями» з балету «Гаяне».
Виконання твору в класичному варіанті та сучасній обробці.

«Вальс» до драми Михайла Лермонтова «Маскарад» — одна з найпрекрасніших сторінок сучасної класичної музики. Уже перші такти цього дивовижного твору вмиль захоплюють слухача. Сповнений драматизму, «Вальс» відповідає бентежному духу головного героя і наче пророкує трагічну розв'язку подій.

Арам Хачатурян. «Вальс» із музики до драми М. Лермонтова «Маскарад».

Творчість Арама Хачатуряна — це втілення високого і щедрого таланту видатної особистості нашого часу.

Запитання та завдання

- * Розкажіть про свої враження від прослуханих творів. Якими почуттями збагатили вас ці фрагменти?
- * Порівняйте класичне звучання та звучання сучасної обробки «Танцю з шаблями» А. Хачатуряна.
- * Схарактеризуйте виражальні засоби «Вальсу» А. Хачатуряна.
- * Чому, на ваш погляд, творчість А. Хачатуряна можна назвати культурним надбанням усього світу?

У вільний час

Подивіться разом із батьками сучасну постановку балету «Спартак». Дізнайтеся про історію його створення.

<http://www.youtube.com/watch?v=iJx4Es933Sk>

Виконання яких партій вам сподобалося найбільше?

Заповіт наступним поколінням

Наче велична вежа, вінчає грандіозну споруду симфонічної творчості Людвіга ван Бетховена його остання, Дев'ята симфонія. Вона сприймається як своєрідний заповіт великого митця наступним поколінням і є вираженням загальнолюдських ідеалів і прагнень.

У юні роки композитор щиро захоплювався ідеями свободи, рівності, братерства, які проголошувала Велика французька революція. З того часу Л. Бетховен шукав можливості музичного втілення оди Фрідріха Шиллера «До радості», на текст якої згодом він написав хорівий фінал Дев'ятої симфонії.

Цей твір став новаторським: уперше до симфонії було уведено спів, який уособлював собою голос людства.

Тема Радості звучить у фіналі і сприймається наче відкриття.

Пам'ятник Людвігу ван Бетховену в Бонні. Німеччина

Це радість перемоги над злом, досягнення найвищої гармонії та свободи людського духу:

Радість, гарна іскро Божа!
Несказанно любо нам
Увійти, царице гожа,
В твій присвітлий дивний храм.

Почуття безмежної, нічим не затьмареної радості не зникає аж до кінця твору. Тема звучить то як пісня, то як світлий гімн, то як героїчний марш. Усі епізоди складаються в загальну картину всеосяжного тріумфу, торжества звільненого щасливого людства. Голоси солістів, хору і оркестру зливаються в єдиному могутньому звучанні:

Обніміться, міліони,
Поцілуйтесь, мов брати!
Вічний Отче доброти,
Дай нам ласки й охорони!

Переклад Миколи Лукаша

Цим апофеозом свободи й братерства людства завершується Дев'ята симфонія.

Ода «До радості» на вірші Ф. Шиллера з фіналу Дев'ятої симфонії Л. Бетховена є Гімном Євросоюзу.

Л. Бетховен. Ода «До радості» з Дев'ятої симфонії.

Прапори
Євросоюзу

Будівля Європарламенту.
Страсбург. Франція

ХАЙ ЩАСТІТЬ

Вірші Вадима Крищенка

Музика Ігоря Поклада

У даль віків бжить Дніпро,
Сурмить дзвінка вода.
Весніє нам живе тепло,
Ясніє нам людське добро,
Не подолає радості біда.
Глибокий світ — і чути віддала —
Дніпрова бистрина мов промовля:

Приспів:

Хай щастить вам, люди добрі,
Хай пісні летять за обрій,
Щира дружба стане на рушник.
А-гей!
Хай щастить вам, люди добрі,
Хай серця і ваші долі
Б'ють у струни сонячних музик.

Гойдає ніч зорю Карпат,
Несе до полонин.
Повторить знов луна стократ:
Тобі я брат, мені ти брат,
Бо, наче батько, край у нас один.
Високий світ — і чути віддала —
Береться в голоси моя земля.

Приспів.

Таврійський степ туге зерно
Кладе у колоски.
Усе, усе, що нам дано,
Не заросте вже полином,
Бо знає силу братньої руки.
Широкий світ — і чути віддала —
Говорять на вітрах степи-поля.

Приспів.

Ноти

Підсумуйте прочитане

- Яку роль відіграє музика у вашому житті?
- Розкажіть про відомі вам музичні жанри, що з'явилися у ХХ ст.
- Як виникла джазова музика? Пригадайте видатних представників цього жанру.
- Що ви дізналися про жанр авторської пісні? Назвіть відомих українських бардів.
- Чим сподобалася вам французька пісня і творчість видатних шансоньє?
- Розкажіть історію виникнення рок-музики.
- Творчість яких рок-колективів вам найбільше запам'яталась і сподобалася?
- Чим вас вразила електронна музика, зокрема творчість Ж.-М. Жарра?
- Які музичні жанри ви вважаєте «легкими», а які — «серйозними»?
- Пригадайте імена видатних представників жанру оперети.
- Чим збагатило вас знайомство з жанром мюзиклу? Який мюзикл ви хотіли б переглянути на театральній сцені?
- Поясніть особливість жанру рок-опери. Пригадайте назви деяких творів цього жанру.
- Як ви ставитеся до поп-музики? Розкажіть про своїх улюблених поп-виконавців.
- Поміркуйте, чому творчість видатних композиторів знаходить відгук у сучасному мистецтві.
- Спробуйте пояснити, що таке «музика, легка за сприйняттям».
- Чому, на вашу думку, популярні оперні арії називають «хітами»?
- Чим збагатив ваш духовний світ предмет «Музичне мистецтво»?

Тест

Словник

- Авангард** (франц. — передовий загін) — назва різноманітних течій сучасного мистецтва, які характеризуються руйнуванням класичних традицій та пошуками нових форм і засобів виразності.
- Аранжування** (франц. — наводити лад, упорядковувати) — перекладання музичного твору для виконання його іншими інструментами або голосами.
- Бард** (англ. — співець-поет) — народний поет-співак у стародавніх кельтів у Ірландії, Уельсі та Шотландії.
- Бельканто** (італ. — прекрасний спів) — стиль вокального виконання, який вимагає від співака досконалої техніки володіння голосом, емоційної насиченості співу.
- Блюз** (англ. — меланхолія, журба) — світська лірична пісня афроамериканців, зазвичай сумного елегійного звучання.
- Бурлеска** (італ. — кумедна, смішна) — п'еса жартівливого, комічного характеру.
- Джаз** — стильовий напрям музичного мистецтва, що сформувався в США на початку ХХ ст. внаслідок взаємопроникнення африканської та європейської музичних традицій.
- Диско** — стиль популярної танцювальної музики, що характеризується рівномірним підкресленим ритмом, провідною роллю вокалу, клавішних, струнних та електронних інструментів.
- Електронна музика** — це музика, створена з використанням електромузичних інструментів і технологій, частіше за допомогою електронних засобів, таких як синтезатори, комп'ютери, та спеціальних комп'ютерних програм.
- Естрадна музика** — вид розважального музичного мистецтва, звернений до широкої аудиторії слухачів.
- Імпровізація** (лат. — неочікуваний, раптовий) — створення музики на момент її виконання.
- Колаж** (франц. — наклеювання) — особлива форма використання композитором фрагментів із власних творів або творів інших авторів.
- Лірична пісня** — різновид музично-поетичної творчості, що виражає почуття людини.
- Мюзикл** — музично-сценічний жанр, який поєднує в собі ознаки оперети і драматичної вистави, використовуючи виражальні прийоми та засоби сучасної музики і хореографії. Як жанр мюзикл формувався протягом ХХ ст.
- Неофольклоризм** — оновлення засобів композиції в європейській музиці першої третини ХХ ст. шляхом звернення до фольклорних джерел. Напряму, у якому елементи класичної музики поєднуються з фольклором.
- Новаторство** — пошук нових форм і засобів виразності для втілення в мистецтві образів сучасного життя.

- Обробка** — видозміна музичного твору шляхом використання різноманітних засобів музичної виразності.
- Оперета** (*італ.* — маленька опера) — музично-драматичний твір здебільшого комедійного, розважального характеру, в якому спів і танок поєднуються з розмовними діалогами. Часто її називають музичною комедією.
- Полістілістика** — поєднання в одному творі несумісних або надзвичайно відмінних один від одного, різнорідних стилістичних елементів.
- Поліфонія** — багатоголосий склад музики, у якому окремі голоси мають самостійне значення.
- Поп-музика** — окремий вид сучасного музичного мистецтва, що являє собою сукупність різноманітних стилів і жанрів переважно розважального естрадного характеру.
- Регтайм** (*англ.* — рваний ритм) — напрям фортепіанної музики, що характеризується складними «перехресними» ритмами акомпанементу і мелодії.
- Рок-музика** — (*англ.* — гоїдати, гоїдатися) — узагальнена назва низки напрямів популярної музики другої половини ХХ століття, що походять від рок-н-ролу та ритм-енд-блюзу.
- Рок-н-рол** (*англ.* — гоїдатися та крутитися) — новий музичний стиль (і водночас танець), що виник на основі ритм-енд-блюзу на початку 50-х років ХХ століття в США. Його основами є мелодія з блюзовими інтонаціями в супроводі одноманітного акцентованого ритму. Термін *рок-н-рол* запровадив американський диск-жокей Алан Фрід.
- Симфоджаз** — напрям симфонічної музики, що органічно поєднує характерні риси симфонічної музики з елементами джазового виконання.
- Спірічуелс** (*англ.* — духовний) — духовні пісенспіви темношкірих американців. Спірічуелс притаманні емоційність і колективна імпровізація.
- Токата** (*італ.* — торкатися) — твір для клавішних інструментів (клавесина, органа), витриманий у швидкому, чітко римованому русі з характерною ударною «молоточкоподібною» технікою виконання.
- Традиції** (*лат.* — передавання) — передавання накопиченого досвіду від покоління до покоління.
- Транскрипція** (*лат.* — переписування) — вільна обробка музичного твору для інших інструментів.
- Фольклор** (*англ.* — народна мудрість, народне знання) — народна творчість.
- Фолк-рок** — поєднання фолк- і рок-музики.
- Фуга** (*лат.* — біг) — твір поліфонічного складу, заснований на послідовному повторенні однієї теми в усіх голосах.
- Хабанера** (*ісп.* — від назви Гавана) — народний танець-пісня, який виник на Кубі, пізніше здобув широку популярність в Іспанії.
- Шансон** (*франц.* — пісня) — народна чи естрадна пісня ліричного змісту з репертуару французьких співаків.

Зміст

Дорогі семикласники!	4
МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО У НАШОМУ ЖИТТІ.	5
Українська музика: традиції і новаторство.	6
Невичерпне народне джерело.	10
Витоки української опери.	16
Народна основа симфонічної музики.	20
Пісне, душу возвелич!	23
Відлуння народної творчості.	27
Музика Карпат.	31
Класика української пісні	35
Духовні роздуми на всі часи	41
Традиції українського багатоголосся	45
Нові жанри музичного мистецтва. Фолк-опера.	50
«Енеїда»: від опери до рок-опери	55
Український балет: звернення до витоків.	59
Фолк-напрями в сучасній українській музиці	63
Співуча Україна	67
Панорама сучасного музичного життя України	71
НОВІТНІ МУЗИЧНІ ЯВИЩА	75
Століття джазу.	76
Американська рапсодія	81
Паризьке танго	85
Поети, що співають свої вірші	90
Рок-музика. Початок легенди	94
«Шоу має тривати!»	100
Чарівність оперети	103
Музичний театр ХХ століття: нові жанри, оновлена мова	106
Нові музичні світи. Електронна музика	111
Новітні музичні явища і вподобання сучасного слухача	116
Видатні постаті музики	121
Лірична сповідь душі	125
Новаторство, що стало класикою	129
Симфонічні фрески	133
Симфонічні полотна	137
Історія кохання, вічна і сучасна	141
«Легке» і «серйозне» в музиці	146
Щедрі розсипи великого таланту.	150
Заповіт наступним поколінням	153
Словник	157

Відомості про стан підручника

№	Прізвище та ім'я учня	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	на кінець року
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

Навчальне видання
ХЛЄБНИКОВА Людмила Олександрівна
НАЗЕМНОВА Тетяна Олексіївна
МІЩЕНКО Наталія Іванівна
ДОРОГАНЬ Людмила Олександрівна

«Музичне мистецтво»
Підручник для 7 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Редактор *О. В. Гноїнська*
Технічний редактор *О. В. Романова*
Коректор *О. О. Якименко*

Підписано до друку 25.08.2015. Формат 70×90/16.
Папір офсетний. Гарнітура Шкільна. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 11,7. Обл.-вид. арк. 14,04.
Наклад 14160 прим.

ТОВ Видавництво «Ранок». Свідоцтво ДК № 3322 від 26.11.2008.
61071 Харків, вул. Кібальчича, 27, к. 135.
Адреса редакції: 61145 Харків, вул. Космічна, 21,а
Тел. (057) 719-48-65, тел./факс (057) 719-58-67.

Для листів: 61045 Харків, а/с 3355. E-mail: office@ranok.com.ua
www.ranok.com.ua